

Η ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΙΔΕΑ

(ΜΕΛΕΤΗ ΒΙΒΛΙΚΟΘΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΔΟΓΜΑΤΙΚΗ)

Υ Π Ο

ΑΝΔΡΕΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τὸ θέμα τῆς μετὰ χειῖρας μελέτης ἴσως ξενίση τοὺς πολλούς. Εἰς ἐποχὴν ἐξόχως τεχνικὴν καὶ θορυβώδη, βιοῦσαν ἀμεσώτατα τὸ παρὸν καὶ περιστελλομένην ἀσφυκτικῶς εἰς τὰ φυσικὰ πλαίσια τῆς παρουσίας ζωῆς, θέματα φύσεως προφητικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς, ἀναγόμενα εἰς τὸν περὶ ἐσχάτων λόγον τῆς θείας ἀποκαλύψεως, μὴ δυνάμενα νὰ διαπεράσουν τὸ πυκνὸν ὑλιστικὸν στρῶμα, ὅπερ περιβάλλει τὴν ψυχὴν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, καὶ νὰ ὀμιλήσουν εἰς τὴν συγκεχυμένην συνείδησιν αὐτοῦ, προσπίπτουσιν αὐτῷ ἀδιάφορα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξόχως ἐνοχλητικὰ καὶ ἀνυπόφορα, κινοῦντα ἴσως τὸν γέλωτα καὶ τὴν εἰρωνείαν αὐτοῦ! Τὸ πρᾶγμα ὅμως διαφέρει διὰ τὰς εὐγενεῖς καὶ εὐαισθήτους χριστιανικὰς ψυχὰς. Δι' ὅσους βιοῦσιν ἐσωτερικῶς τὸ περιεχόμενον τῆς θείας ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως, δι' ὅσους ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὸν μυστικὸν ἄρτον τῆς ψυχῆς καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος τὸν θεῖον ἕμβρον τὸν ἀρδεύοντα μυστικῶς καὶ πιαίνοντα τὰ βάθη τοῦ πνεύματος, δι' ὅσους ὁ χρόνος μεταπίπτει εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ τὰ ἔσχατα εἰς τὰ παρόντα, δι' ὅσους ὑποφέρουν διὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ παταγώδη ἰσχὺν τοῦ Σατανᾶ καὶ τὴν προκοπὴν τῆς φαυλότητος καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀγωνίζονται δὲ πάσῃ δυνάμει διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὴν κατίσχυσιν τῶν δυνάμεων αὐτῆς ἐπὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀνομίας, θέματα ὡς τὸ παρὸν, περιγράφον τὰς ἀποκαλυπτικὰς ἐσχατολογικὰς διαστάσεις τῆς ἀποστασίας καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ ἀνιέρῳ ἀγῶνι αὐτῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι θέματα συγκλονιστικά, συνέχοντα ἀσφυκτικῶς καὶ πληροῦντα τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μεταπεποιημένην προσωπικότητα αὐτῶν.

Εἰς τὰ πνεύματα ταῦτα τὰ εὐγενῆ καὶ εὐαίσθητα, εἰς τοὺς τιμίους ἀθλητὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ εἰς τοὺς λαμπροὺς μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἐσχάτων χρόνων, ἀφιερῶνται ἐν ταπεινώσει πολλῇ ἢ μετὰ χειῖρας πνευματικῆ καὶ ἐλαχίστη αὐτῆ προσφορά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

α) Περίληψις τῆς περὶ Ἀντιχρίστου ιδέας.

Ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεολογίᾳ ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ιδέα ἀποτελεῖ διδασκαλίαν σαφῶς ἐσχατολογικὴν, καὶ δὴ καὶ φερομένην ὡς σημεῖον προγνωστικὸν τῆς δευτέρας ἐπὶ γῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Ὡς γνωστόν, τὰ προγνωστικὰ ταῦτα σημεῖα εἶναι : 1) Ἡ κήρυξις τοῦ Εὐαγγελίου εἰς πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, 2) ἡ ἐπιστροφή εἰς Χριστὸν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐν συνόλῳ, 3) ἡ ἐπὶ γῆς ἔλευσις τοῦ Ἡλία καὶ τοῦ Ἐνώχ, 4) ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ 5) ἡ ἔκπτωσις ἐκ τῆς πίστεως (ἀποστασία) πολλῶν ἐθνῶν, προκαλουμένη ὑπὸ ψευδοδιδασκάλων καὶ ψευδοπροφητῶν ἐν συνδυασμῶ πρὸς φυσικὰς ἀναστατώσεις καὶ καταστροφὰς καὶ ἐμφυλίους πολέμους ἐν τοῖς ἀνθρώποις.¹

Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ιδέα ἀποτελεῖ διδασκαλίαν ἀπαντῶσαν σαφῶς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ρίζαι ὅμως αὐτῆς φέρονται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀπαντῶσα ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ ἀποκρύφῳ γραμματείᾳ τῶν Ἰουδαίων καὶ ταῖς μεταγενεστέραις ῥαββινικαῖς πηγαῖς. Τὴν ὑπὸ νεωτέρων θεολόγων ὑποστηριχθεῖσαν ἄποψιν, ὅτι ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ιδέα ὡς γενικὸν ὑπόβαθρον αὐτῆς φέρει μῦθον ἐσχατολογικὸν καὶ κοσμολογικὸν ὑπὸ ποικίλας ἀποχρώσεις ἀπαντῶντα παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, Πέρσiais, Αἰγυπτίοις, Ἕλλησι καὶ Γερμανοῖς,² ὡς ἀντιφάσκουσαν πρὸς τὴν θεοπνευστίαν τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ καταλύουσαν τὰς βάσεις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀντιπαρερχόμεθα ἀνευ ἄλλης εἰδικῆς μνείας³.

Ἐπὶ Ἀντιχρίστον συνήθως νοοῦμεν γενικῶς μὲν πᾶσαν δύναμιν ἀντίθεον

1. Χρ. Ἀνδροῦτσου, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1907, σελ. 438 ἔξ.

2. E. Lohmeyer, Antichrist, ἐν Reallexikon für Antike und Christentum, τόμ. 1, Stuttg. 1950, σελ. 452.

3. Ὁ μῦθος οὗτος ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτοῦ γραμμαῖς ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐν Ἀρχῇ τῆς κοσμογονίας ὁ Θεὸς εἶχε νὰ ἀντιπαλαίῃ ἐναντίον ἐνὸς τέρατος φοβεροῦ, ἀντιστρατευομένου πρὸς τὸ δημιουργικὸν ἔργον αὐτοῦ (Tiamat, Δράκοντος, Πύθωνος, Typhōnos, Midgardschlange), τὸ ὁποῖον ὁμοίως κατενίκησε καὶ ἐδέσμευσεν. Περὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου τὸ τέρας τοῦτο θὰ ἀποδεσμευθῇ καὶ πάλιν, θὰ ἐπιχειρήσῃ νέον ἀγῶνα κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, τὴν φορὰν ὁμοίως ταύτην θὰ ἠττηθῇ ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ δεσμευθῇ ἢ θὰ ἐκμηδενισθῇ (βλ. F. v. d. Leyen, Der gefesselte Unhod, ἐν Prager Deutsche Studien 8 (1908) 7/35 - K. Krohn, Der gefangene Unhold, ἐν Finnischugriscche Forschungen 7 (1909) 129/84). Βλ. καὶ Lohmeyer, μν. ἔργ., σελ. 452.

καὶ ἀντίχριστον ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐμψυχουμένην καὶ παρακινουμένην, παντὶ δὲ τρόπῳ ἀντιτασσομένην καὶ καταπολεμοῦσαν τὰς θείας βουλὰς καὶ τὸ λυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ, πᾶν φρόνημα καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ βιοθεωρίαν ἄνευ Θεοῦ συστέλλουσαν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν καὶ ζῶν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ παρόντος φυσικοῦ κόσμου, εἰδικῶς δὲ τὴν ἐσχατολογικὴν ἐκείνην ἀνθρωπίνην μορφήν, ἣτις συγκεφαλαιοῦσα ἐν ἑαυτῇ πᾶσαν ἁμαρτίαν καὶ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ πλήρως καθοδηγούμενη καὶ ἐμπνεομένη, θὰ ἀναφανῆ ἐπὶ τῆς γῆς ὀλίγον πρὸ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἵνα, τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ, δώσῃ τὴν τελευταίαν καὶ φοβερωτέραν μάχην τῆς ἀντιθέου δυνάμεως ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Ἀντίχριστος νοεῖται σαφῶς ὡς συγκεκριμένη ἱστορικὴ προσωπικότης, μοναδικὴ ὅλως καὶ ἐξαιρετος. Ὅπως δὲ καὶ ἂν μελετήσωμεν τὴν προσωπικότητα ταύτην, τὸ βάθος αὐτῆς παραμένει σκοτεινὸν καὶ ἐρεβώδες. Ἄνθρωπος καὶ αὐτός, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, φέρων σῶμα καὶ ψυχὴν, θὰ ἔχῃ τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὸν Σατανᾶν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς. Ὑπότινων μάλιστα Πατέρων ὑπεστηρίχθη, ὅτι θὰ ἔχῃ ὡς φυσικὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν διάβολον, ὑπὲρ ἄλλων ὅτι ἡ προσωπικότης αὐτοῦ θὰ συνταυτισθῇ πλήρως πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ Σατανᾶ, ἢ ὅτι θὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Σατανᾶ κατὰ τρόπον τοσοῦτον ἐντελῆ καὶ ἐξαιρετον, ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς θείας ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.

Ἐν τῷ μυστηριώδει τούτῳ ἀνθρώπῳ οὐδὲν τὸ ὅσιον καὶ τὸ ἱερὸν θὰ ὑπάρξῃ. Ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς του θὰ κυριαρχῶνται ὑπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας. Ἄνομος φύσει καὶ ὕψος ἀπωλείας, θὰ ἔχῃ ὡς κύριον ἔργον του τὴν παραπλάνησιν καὶ τὴν ψυχικὴν φθορὰν τῶν ἀνθρώπων. Φέρων ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, θὰ ἐπιδειξῇ δύναμιν μὲν ὑπεράνθρωπον, χαρακτῆρα δὲ καὶ αἰσθήματα ἀπάνθρωπα. Εἰς μίαν ἐποχὴν ἐσχάτης θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταπτώσεως καὶ εἰς ἓνα κόσμον κυριαρχούμενον ἐντελῶς ὑπὸ τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς, ὁ Ἀντίχριστος θὰ κυριαρχήσῃ διττῶς, ἐπὶ μὲν τοῦ πολιτικοῦ πεδίου ὡς θηρίον φοβερόν, ὡς κτηνώδης σατράπης καὶ δυνάστης στυγνὸς μιᾶς οἰκουμένης ἄνευ πνεύματος καὶ Θεοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ θρησκευτικοῦ ὡς ψευδοπροφήτης καὶ ψευδομεσσίας. Ὁ Ἀντίχριστος γνωρίζων καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀντοχὴν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, δὲν θὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξάλειψιν καὶ ἐκρίζωσιν τῆς θρησκείας, τούναντίον θὰ ἀναλάβῃ ὡς κύριον ἔργον του τὴν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ πλήρωσιν πάσης θρησκευτικῆς ἀνάγκης. Ὡς ἀρθῇ ὑπεράνω παντὸς λεγομένου Θεοῦ καὶ παντὸς σεβάσματος, θὰ μιμηθῇ κατὰ πάντα τὸ λυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ, θὰ εἶναι ἐπομένως σφετεριστὴς τοῦ λυτρωτικοῦ ἀξιώματος τοῦ Σωτῆρος. Τὸ ὅλον ἔργον του θὰ εἶναι εἰδεχθὲς κακῆκτυπον τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος. Ὡς διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὴν πλάνην, θὰ δώσῃ ψευδεῖς ἐξωτερικὰς θαυματοσημίας, θὰ ἀποθάνῃ δῆθεν καὶ θὰ ἀναστῇ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ

θὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν θρόνον τῆς βασιλείας του εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ παραχώρησιν θεῖαν, τὸ ἔργον αὐτοῦ θὰ στεφθῆ προσωρινῶς ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἁμαρτίας, γοητευόμενοι ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως καὶ τῶν θαυμάτων του, θὰ κλίνουν εὐλαβικῶς τὸ γόνυ καὶ θὰ προσκυνήσουν αὐτὸν ὡς Θεόν, δεχόμενοι ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων των. Ὅσων ἕμως τὰ ὀνόματα εἶναι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς, οὗτοι θὰ ἀντιτάξουν σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ φοβεροῦ τούτου θηρίου. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιδράσεως ταύτης θὰ εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐκκοπή των ἀπὸ παντὸς ἀστικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ δικαίωματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ μαρτυρικὸς θάνατος αὐτῶν. Μαρτυρικὸν θάνατον ἐπίσης θὰ εὑρουν καὶ οἱ δύο μάρτυρες τοῦ Θεοῦ, πιθανῶς ὁ Ἐνώχ καὶ ὁ Ἥλιος, οἱ ὅποιοι θὰ σταλοῦν εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ προπαρασκευάσουν τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἀντιχρίστου. Θὰ εἶναι ἡ τελευταία προσπάθεια τοῦ Θεοῦ, ὅπως συνετίσῃ καὶ σῶσῃ τὸν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ πλανώμενον κόσμον. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ φθάσῃ μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ καθίσῃ θριαμβευτὴς καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ εἶναι γενικῶς ὡς μία πρώτη κρίσις τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τῆς ἀληθείας, προὔτιμησε τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀδικίαν, ἐνῶ παραλλήλως θὰ θέσῃ εἰς δοκιμασίαν τὴν πίστιν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ θὰ ἀναδείξῃ τοὺς σπουδαιότερους μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ δύναμις τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ εἶναι βραχυτάτη καὶ εὐθραυστος. Μετὰ σύντομον βασιλείαν τριῶν καὶ ἡμίσεος περίπου ἐτῶν, θὰ ἀναφανῆ αἰφνιδίως ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὅστις ἀνελεῖ (τὸν ἄνομον) τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ» (2 Θεσσαλ. 2,8).

β) Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα ἐν τῇ ἀποκρύφῳ γραμματείᾳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἐν τῇ ὀψιαιτέρῳ ῥαββινικῇ διδασκαλίᾳ.

1. Ἐν τῇ ἀποκρύφῳ γραμματείᾳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἔχομεν ἀμυδροὺς μόνον ὑπαινιγμοὺς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἡ περὶ τούτου ἰδέα ἀπαντᾷ ἐν ἀντιτύπῳ ἐν τινὶ ἀναμενομένη ὑπὸ τῶν Ἑβραίων τελευταία καὶ φοβερᾷ ἐπιθέσει τῶν ἀντιθέων δυνάμεων εἴτε γενικῶς κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, εἴτε εἰδικώτερον κατὰ τοῦ Μεσσίου, δυνάμεων ἐνσωματουμένων ἐν τινὶ προσωπικότητι ἱστορικῇ, ἐν τῷ προσώπῳ ἐνὸς φοβεροῦ καὶ ἀθέου δυνάστου (Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς). Τὴν ἐπίθεσιν ταύτην θὰ συντρέψῃ ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ ὁ Μεσσίας.

Ὅλιγαι σχετικῶς μαρτυρίαι ἔξαρκοῦν.

Οὕτως ἐν τῇ 4ῃ Ἔσδρα (5,4-6) γίνεται λόγος περὶ ἐνὸς ἡγεμόνος, τὸν ὁποῖον δὲν ἀναμένουν οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν δὲ τῷ Ἀναβατικῷ Μωυσεῶς (8) περὶ ἐνὸς βασιλέως ὑπὲρ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς (Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς) φορέως μεγίστης δυνάμεως καὶ ἐξουσίας. Ὅμοίως ἐν τῇ Συριακῇ Ἀ-

ποκαλύψει Βαρούχ (40) γίνεται λόγος περὶ τοῦ τελευταίου ἀντιθέου βασιλέως, ὁ ὁποῖος θὰ παραμείνῃ ἐν τῇ ζωῇ, ἐνῶ ὀλόκληρον τὸ στράτευμα αὐτοῦ θὰ ἐκμηδενισθῇ. Οὗτος θὰ ὀδηγηθῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών καὶ θὰ διελεγχθῇ ὑπὸ τοῦ Μεσσίου τόσον διὰ τὰ κακουργήματα τὰ ἰδικά του, ὅσον καὶ διὰ τὰ ἀνοσιουργήματα τῶν στρατευμάτων του. Μετὰ ταῦτα ὁ Μεσσίας θὰ φονεύσῃ αὐτόν, ἐνῶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ τηρῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸ ὑπόλοιπον τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅποῖον θὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν γῆν, ἣν ἐξέλεξεν ὁ Θεὸς δι' αὐτόν. Ἡ βασιλεία τοῦ Μεσσίου θὰ παραμείνῃ ἀσάλευτος διὰ παντός, μέχρις ὅτου ὁ παρῶν κόσμος, ὁ δουλεύων εἰς τὴν φθοράν, λάβῃ τέλος, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ πρὸς τοῦτο σχετικοὶ καιροί.

Ἐν τῷ Ἀναβατικῷ τοῦ Ἡσαίου ὁ Ἀντίχριστος παρεισάγεται ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Βελιάρ⁴ καὶ δὴ καὶ ἐν ἀμέσῳ συσχετισμῷ πρὸς τὸν μῦθον περὶ τοῦ Νέρωνος *redivivus*. Οὕτως ὁ Βελιάρ, ὁ μέγας ἄρχων καὶ βασιλεὺς τοῦ κόσμου, θὰ κατέλθῃ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ μορφήν ἀνθρώπου, ἄρχοντος τῆς ἀδικίας καὶ μητροκτόνου, ὅστις θὰ χρηματίσῃ βασιλεὺς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ (Νέρων). Πρὸς αὐτόν θὰ ἔλθουν ὅλοι αἱ δυνάμεις τοῦ κόσμου, αἱ ὁποῖαι θὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτόν καὶ θὰ πράττωσι πᾶν ὅ,τι οὗτος ἐπιθυμεῖ. Εἰς τὸ πρόσταγμα του ὁ ἥλιος θὰ ἀνατέλλῃ τὴν νύκτα, ἐνῶ ἡ σελήνη θὰ ἀνατέλλῃ τὴν ἑκτὴν ὥραν πρωινῆν. Ἐν τῷ κόσμῳ θὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, θὰ ὀμιλῇ ἐκ προσώπου τοῦ «Ἡγαπημένου» καὶ θὰ λέγῃ: «Ἐγὼ εἰμι ὁ Κύριος καὶ πρὸ ἐμοῦ οὐδεὶς ἕτερος ἐγένετο». Ἐν τῷ κόσμῳ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν καὶ θὰ προσφέρουν θυσιάς καὶ θὰ ὑπηρετῶσιν αὐτόν, λέγοντες: «Οὗτος εἶναι ὁ Κύριος καὶ ἐκτός αὐτοῦ οὐδεὶς ἄλλος ὑπάρχει». Πρὸς τὸ μέρος του θὰ προσελκύσῃ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ περιμένουν τὴν ἔλευσιν τοῦ «Ἡγαπημένου». Τὰ θαύματα καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ θὰ εἶναι φανερά εἰς κάθε πόλιν καὶ περιοχὴν. Ἡ βασιλεία του θὰ διαρκέσῃ τρία ἔτη, ἑπτὰ μῆνας καὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἡμέρας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο μόνον εἰς μικρὸν ἀριθμὸς ἀνθρώπων θὰ παραμείνῃ πιστὸς εἰς τὸν Κύριον, περιμένων τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ καὶ φεύγων ἀπὸ ἐρήμου εἰς ἔρημον. Μετὰ τὸ πέρας 1332 ἡμερῶν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, θὰ κατέλθῃ ὁ Μεσσίας ἐν δόξῃ ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου οὐρανοῦ, καὶ θὰ ἐξακοντίσῃ εἰς τὴν γέενναν τὸν Βελιάρ καὶ τὰ στρατεύματά του, ἐνῶ θὰ χορηγήσῃ ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ δικαίους, τοὺς ὁποίους θὰ

4. Ἐν τῇ γραμματεῖα ταύτῃ Βελιάρ καλεῖται ὁ Σατανᾶς, ὁ ὁποῖος ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις θὰ διεκπολεμηθῇ εἴτε ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἴτε ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου του, καθόσον ἄγει τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κακῶν (Διαθ. Ἀσθήρ 1,8). Περαιτέρω θὰ δεσμευθῇ (Διαθ. Λευή, 18) καὶ θὰ ριφθῇ εἰς τὸ πῦρ αἰωνίως (Διαθ. Ἰούδα 25), ἐνῶ αἱ δουλωθεῖσαι ψυχαί, αἱ τιμωρηθεῖσαι ὑπὸ τῶν πνευμάτων τοῦ Βελιάρ, θὰ ἀπελευθερωθοῦν (Διαθ. Δάν. 5). Πρὸς τὸ τέλος τοῦ κόσμου ὁ Βελιάρ θὰ ἐξακασθῇ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ὅπως ἀκριβῶς ἔπραξεν ὁ Ἐωσφόρος κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου (βλ. Lohmeyer, *μν. ἔργ.*, σελ. 452).

εὐρη ἐν ζωῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ εἰς ἐκείνους ἐπίσης, οἱ ὁποῖοι, ἕνεκα τῆς πίστεώς των, κατεφρόνησαν τοῦ Βελίαρ καὶ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ.

Περὶ Βελίαρ -Ἀντιχρίστου ὡς ἐσχατολογικῆς μορφῆς, ἦτις θὰ ἐπιφέρῃ φυσικὴν ἀναταραχὴν, θὰ ποιήσῃ ἐξωτερικὰ θαύματα καὶ θὰ διώξῃ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ εὐσεβεῖς, ὁμιλοῦσι καὶ αἱ Σιβύλλειοι βίβλοι (ἐκδ. Geffcken 35.50 ἐξ.):

- II,165 ἐξ.: «ἡ δὲ συναίρεσις ἐγγύς, ὅταν τινὲς ἀντὶ προφητῶν
 ψευδαπάται πελάσωσιν ἐπὶ χθονὶ φημίζοντες.
 καὶ Βελίαρ θ' ἤξει καὶ σήματα πολλὰ ποιήσῃ
 ἀνθρώποις. τότε δὴ ὁσίων ἀκαταστασι' ἀνδρῶν
 ἐκλεκτῶν πιστῶν τε, λεηλασίῃ τε γένηται
 170: τούτων ἡδ' Ἑβραίων.
 III,63 ἐξ.: ἐκ δὲ Σεβαστηνῶν ἤξει Βελίαρ μετόπισθεν
 καὶ στήσῃ ὁρέων ὕψος, στήσῃ δὲ θάλασσαν
 65: ἠέλιον πυρόεντα μέγαν λαμπρὰν τε σελήνην
 καὶ νέκυας στήσῃ καὶ σήματα πολλὰ ποιήσῃ
 ἀνθρώποις.....
 ...πολλοὺς τε πλανήσῃ
 πιστοὺς τ' ἐκλεκτοὺς θ' ἑβραίους ἀνόμους τε καὶ ἄλλους
 70: ἀνέρας, οἵτινες οὐπω θεοῦ λόγον εἰσήκουσαν,
 ἀλλ' ὅπταν μέγαλοιο θεοῦ πελάσωσιν ἀπειλαί,
 καὶ δύναμις φλογέουσα δι' οἴδματος εἰς γαῖαν ἤξει,
 καὶ Βελίαρ φλέξῃ καὶ ὑπερφιάλους ἀνθρώπους
 πάντας, ὅσοι τούτῳ πίστιν ἐνποιήσαντο».

Εἰς τὰς Σιβυλλεῖους βίβλους μνημονεύεται ἐπίσης καὶ ὁ μῦθος ὁ ταυτί-
 ζων τὸν Ἀντίχριστον πρὸς τὸν μητροκτόνον Νέρωνα, ὅστις, μὴ αὐτοκτονήσας
 δῆθεν, ἀλλὰ καταφυγὼν εἰς Παρθίαν, μέλλει ἐξ αὐτῆς, ἡγούμενος ἰσχυρῶν παρ-
 θικῶν στρατευμάτων, νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν εἰς Ρώμην (Βαβυλῶνα), ἵνα κα-
 ταστρέψῃ αὐτήν, ἀνακηρύξῃ ἑαυτὸν ὡς Θεὸν καὶ διώξῃ καὶ πάλιν τοὺς ἀγίους·
 τοῦτον θὰ ἐκμηδενίσῃ ὁ Μεσσίας.

- V,143 ἐξ., 147-150: «φεύξεται ἐκ Βαβυλῶνος ἀναξ φοβερός καὶ ἀναιδὴς
 ὃν πάντες στυγέουσι βροτοὶ καὶ φῶτες ἄριστοι...
 ἤξει δ' εἰς Μήδους καὶ Περσῶν πρὸς βασιλεῖας,
 πρῶτους οὖς ἐπόθησε καὶ οἷς κλέος ἐγκατέθηκεν
 φωλεύων μετὰ τῶνδε κακῶν εἰς ἔθνος ἀληθές·
 ὃς καὶ Θεότευκτον ἔλεν καὶ ἐφλεξε πολίτας...
 158-161: ἤξει δ' οὐρανὸθεν ἀστὴρ μέγας εἰς ἄλλα δῖαν
 καὶ φλέξει πόντον βαθὺν αὐτήν τε Βαβυλῶνα

- Ἰταλῆς γαῖαν θ', ἥς εἵνεκα πολλοὶ ἔβλοντο
 Ἑβραίων ἄγιοι πιστοὶ καὶ λαὸς ἀληθῆς.
 363-365 : ἤξει δ' ἐκ περάτων γαίης μητροκτόνοις ἀνὴρ,
 φεύγων ἠδὲ νόῳ ὀξύστομα μερμηρίζων,
 ὅς πᾶσαν γαῖαν καθελεῖ καὶ πάντα κρατήσει.
 IV, 119 ἐξ : καὶ τότ' ἀπ' Ἰταλῆς βασιλεὺς μέγας οἶά τε δράστης
 φεύξεται ἄφαντος ἄπυστος ὑπὲρ πόρον Εὐφρήτα,
 ὁππότε δὴ μητρῶον ἄγος στυγεροῖο φόνιοιο
 τλήσεται ἄλλα τε πολλά, κακῆ σὺν χειρὶ πιθήσας.
 πολλοὶ δ' ἀμφὶ θρόνῳ Ρώμης πέδον αἰμάξουσιν
 κείνου ἀποδρήσαντος ὑπὲρ Παρθηίδα γαῖαν.
 138 ἐξ.: ἤξει, καὶ Ρώμης ὁ φυγὰς, μέγα ἔγχος ἀείρας
 Εὐφρήτην διαβάς, πολλαῖς ἅμα μυριάδεσσιν.
 V, 28-30 : πεντήκοντα δ' ὅτις κεραλὴν λάχε, κοίρανος ἔσται
 δεινὸς ὄφρις, φουσῶν πόλεμον βαρύν, ὅς ποτε χειῖρας
 ἥς γενεῆς τανύσας ὀλέσει καὶ πάντα ταράξει.
 33.34 : ἀλλ' ἔσται καὶ ἄιστος ὀλοίοιο· εἴτ' ἀνακάμψει
 ἰσάζων θεῶ ἀυτόν· ἐλέγξει δ' οὐ μιν ἔόντα.
 106-109 : ἀλλ' ὅταν ὕψος ἔχη κρατερόν καὶ θάρσας ἀηδές,
 ἤξει καὶ μακάρων ἐθέλων πόλιν ἐξαλαπάξει.
 καὶ κέν τις θεόθεν βασιλεὺς πεμφθεὶς ἐπὶ τοῦτον
 πάντας ὀλεῖ βασιλεῖς μεγάλους καὶ φῶτας ἀρίστους.

2. Ἐν τῇ ὀψιαιτέρᾳ ῥαββινικῇ γραμματεία (μεταταλμουδικοὶ χρόνοι) ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα φέρεται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀρμήλου⁵ ὅστις θὰ ἀναφανῆ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ὡς ὁ ἰσχυρότερος ἀντίπαλος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Μεσσίου αὐτοῦ. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀρμήλου θὰ ἐνσαρκωθῶσιν αἱ δύο βασικαὶ ἰδιότητες τοῦ Ἀντιχρίστου ὡς τοῦ τελευταίου τυράννου τῶν ἐσχάτων καιρῶν καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου τοῦ σφετεριζομένου τὴν μεσσιανικὴν ἰδιότητα.

Τὴν παλαιότεραν περὶ Ἀρμήλου μνείαν ἀπαντῶμεν ἐν τῷ Ταργκ. Ἡσ. 11,4. Ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ τοῦ Μεσσίου, ὅστις θὰ κατευθύνῃ ἐν δικαιοσύνῃ τοὺς πτωχοὺς, τοὺς δὲ ἐνόχους θὰ πατάξῃ διὰ τοῦ λόγου τοῦ στόματος αὐτοῦ, τὸν δὲ ἄθεον Ἀρμηλον θὰ θανατώσῃ διὰ τῶν λόγων τῶν χειλέων του. Κατὰ τὸ Midrasch Vajjoscha (Beth ha-Midr. 1. 56,13) θὰ προέλθῃ ἕτερος ἄθεος καὶ ἀπηνῆς βασιλεὺς, ὁ Ἀρμηλος, ὅστις θὰ πολεμήσῃ τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ

5. Ἡ λέξις Ἀρμηλος δυνατὸν νὰ προέρχεται: α) Ἐκ τοῦ ῥήματος ἐρημῶ+λαός, β) Ἐκ τοῦ Ρωμύλου (Romulus) τοῦ πρώτου βασιλέως τῶν Ρωμαίων, ὡς τύπου πάντων τῶν Ρωμαίων βασιλέων, γ) ἐκ τοῦ Armilatus, ὑπαινισσομένου τὸν καίσαρα Γάϊον Καλιγούλαν καὶ δ) ἐκ τοῦ Ἑρμιλος, ἑλληνικοῦ ἐπωνύμου, συριστὲλ φερομένου ὡς Armilos.

τρεῖς μῆνας, καὶ θὰ φέρῃ τὰ ἀκόλουθα διακριτικὰ γνωρίσματα: Θὰ εἶναι φαλακρός, καὶ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του ὁ εἷς θὰ εἶναι μικρὸς καὶ ὁ ἄλλος μέγας. Ὁ δεξιὸς του βραχίον θὰ ἔχῃ μῆκος ὅσον τὸ εὖρος μιᾶς χειρός, ὁ δὲ ἀριστερὸς θὰ ἔχῃ μῆκος $2\frac{1}{2}$ πήχεων. Ἐπὶ τοῦ μετώπου του θὰ φέρῃ λέπραν, καὶ ἐκ τῶν ὠτων του τὸ μὲν δεξιὸν θὰ εἶναι κεκλεισμένον, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἀνοικτόν. Ὅταν κανεὶς θέλῃ νὰ τοῦ εἴπῃ κάτι καλόν, τότε ἐκεῖνος θὰ προτείνῃ εἰς αὐτόν τὸ κλειστόν οὖς, ἐνῶ ἀντιθέτως θὰ προτείνῃ τὸ ἀνοικτόν, ὅταν πρόκειται νὰ ἀκούσῃ κάτι κακόν. Ὁ Ἄρμηλος θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπου θὰ θανατώσῃ τὸν Μεσσίαν β. Joseph. Ἀλλὰ τότε θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας β. David ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὅμοιος ἀνθρώπῳ, ὅστις ἐν δυνάμει πολλῇ καὶ μετὰ τὴν πνοὴν τῶν χειλέων του θὰ ἐξοντώσῃ τὸν Ἄρμηλον. Διεξοδικώτερος ὅμως λόγος περὶ Ἄρμηλου γίνεται ἐν Sepher Z^e rubbabel (Beth ha Midr. 2, 55, 11), Othoth ha-Maschiach (2,60,16) Nistaroth R. Schimeon β. Jochai (3,80,8) καὶ Terphillath R. Schimeon β. Jochai (4,124,25). Κατὰ τὴν διήγησιν τῆς τελευταίας πηγῆς, ἐν Ρώμῃ ὑπάρχει μαρμάρινον ἀγαλμα, δημιουργηθὲν κατὰ τὴν ἑκτὴν ἡμέραν τῆς δημιουργίας, καὶ τὸ ὅποιον φέρει τὴν ὄψιν παρθένου ἐκπάγλου ὠραιότητος. Ἄνδρες ἀργοὶ καὶ ἄχρηστοι ἐκ τῶν λαῶν τῆς γῆς θὰ ἔλθουν καὶ θὰ κοιμηθοῦν μετὰ τῆς παρθένου αὐτῆς, ἥτις θὰ παραμείνῃ ἔγκυος καὶ μετὰ ἑννέα μῆνας θὰ γεννήσῃ ἄρρεν ἐν ἀνθρωπίνῳ σχήματι. Τὸ μῆκος αὐτοῦ θὰ ἰσοῦται πρὸς 12 πήχεις, τὸ δὲ εὖρος του πρὸς 2. Ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του θὰ εἶναι ἐρυθροὶ καὶ θὰ φέρῃ τὸ ὄνομα Ἄρμηλος. Οὗτος θὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ θὰ εἴπῃ εἰς αὐτούς: «ἐγὼ εἶμαι μεσσίας καὶ θεός» καὶ θὰ παραπλανήσῃ αὐτούς. Τότε οἱ Ρωμαῖοι θὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν καὶ θὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλέα. Ὅμοίως τὰ τέκνα τοῦ Ἡσαῦ θὰ ἔλθουν πρὸς αὐτόν, εἰς αὐτούς δὲ θὰ εἴπῃ: Φέρετε εἰς ἐμὲ τὴν Tora, τὴν ὁποίαν σᾶς ἔχω δώσει! Καὶ ἐνῶ οἱ λαοὶ τῆς γῆς θὰ ἐξακόλουθοῦν νὰ ἔρχωνται πρὸς αὐτόν, θὰ τοῦ προσκομίσουν τὸ βιβλίον. Καὶ τότε θὰ τοὺς εἴπῃ: αὐτὸ εἶναι τὸ ὅποιον σᾶς ἔδωσα, ἐγὼ εἶμαι ὁ Μεσσίας καὶ ὁ Θεὸς σας. Μετὰ ταῦτα θὰ ἀποστείλῃ ἄνδρας πρὸς τὸν Νεεμίαν καὶ ὀλόκληρον τὸν Ἰσραὴλ καὶ θὰ τοὺς εἴπῃ: Νὰ μοῦ φέρετε τὴν Tora σας καὶ νὰ μαρτυρήσῃτε, ὅτι εἶμαι θεός! Τότε ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖται θὰ μείνουν ἐμβρόντητοι καὶ φοβισμένοι. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην θὰ ἀναστῶσιν ὁ Νεεμίας μετὰ τριῶν ἄλλων ἀνδρῶν ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἐφραΐμ. Οὗτοι φέροντες τὸ βιβλίον τῆς Tora, θὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιον τοῦ Ἄρμηλου καὶ θὰ ἀναγνώσουν: «Ἐγὼ εἶμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ». Τότε ὁ Ἄρμηλος θὰ εἴπῃ εἰς αὐτούς: ἢ Tora δὲν λέγει τίποτε περὶ αὐτῶν, καὶ δὲν θὰ σᾶς ἀφήσω νὰ φύγετε πρὶν ἢ πιστεύσῃτε ὅτι εἶμαι θεός, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς γῆς πιστεύουν εἰς ἐμέ. Εὐθὺς ὅμως θὰ σηκωθῇ ὁ Νεεμίας καὶ θὰ τοῦ εἴπῃ: Σὺ δὲν εἶσαι θεός, ἀλλὰ ὁ Σατανᾶς. Ὁ δὲ Ἄρμηλος θὰ ἀπαντήσῃ: Διατί με διαψεύδετε; Θὰ διατάξω νὰ σᾶς φονεύσουν. Τότε ὁ Νεεμίας, ἐπὶ κεφαλῆς 30.000 ἠρώων ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, θὰ πολεμήσῃ τὸν Ἄρμηλον καὶ θὰ φονεύσῃ 200.000

ἐκ τῶν ἀνδρῶν του. Ἀμέσως ὅμως θὰ ἐξαφθῇ ἡ ὄργη τοῦ Ἀρμήλου, ὅστις θὰ συναθροίσῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τῶν λαῶν τῆς γῆς καὶ θὰ πολεμήσῃ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ θὰ φονεύσῃ ἐξ αὐτῶν 1.000.000. Τότε ὁ Ἰσραὴλ θὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἔρημον, ὃ δὲ Ἀρμηλος θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Αἰγύπτου (Δαν. 11, 42), μεθ' ὃ θὰ ἐπανεέλθῃ πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτὰ (Δαν. 11, 45). Τέλος θὰ ἀναστῇ ὁ Μεσσίας β. David, ὃ δὲ Θεὸς ὁ ἴδιος θὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀρμήλου καὶ τῶν στρατευμάτων του. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Ἀρμηλος θὰ θανατωθῇ⁶.

Σημειώσεις :

Ἐκ δανείων χριστιανικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν ἢ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα ἐνεφιλοχώρησε καὶ ἐν τῷ Μωαμεθανισμῷ. Ἡ μωαμεθανικὴ ἐσχατολογία ἔχει ὡσαύτως τὰ σημεῖα τὰ προαγγελτικὰ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου, ἅτινα διαιροῦνται εἰς μεγάλα καὶ μικρά. Ἐκ τῶν μεγάλων σημείων τὸ πρῶτον θὰ εἶναι ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἐκ τῆς Δύσεως. Τὸ ἐπόμενον θὰ εἶναι ἡ ἐμφάνισις ἐνὸς θηρίου ἐπὶ τῆς γῆς, μήκους 60 πῆχων, τὸ ὅποιον θὰ φέρῃ τὴν ῥάβδον τοῦ Μωϋσέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Σολομῶντος, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐγγράψῃ τὴν λέξιν «πιστός» ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν εὐσεβῶν καὶ τὴν λέξιν «ἄπιστος» εἰς ὄσους δὲν ἠσπᾶσθησαν τὸ Ἰσλάμ (βλ. Ἀποκ. κεφ. 13). Τὸ τρίτον σημεῖον θὰ εἶναι ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καθ' ὃν ὅμως χρόνον θὰ διανεμῶνται τὰ λάφυρα, θὰ ἀκουσθῇ ἡ εἶδησις περὶ ἐμφανίσεως τοῦ Ἀντιχρίστου (Al Dajjal), ἕκαστος δὲ θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὁ Ἀντίχριστος θὰ εἶναι τυφλὸς ἀπὸ τὸν ἓνα ὀφθαλμὸν καὶ κωφὸς ἀπὸ τὸ ἓν οὖς καὶ θὰ φέρῃ τὸ ὄνομα «Ἄπιστος», γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ μετώπου του (Ἀποκ. 13). Οὗτος θὰ εἶναι ἐκεῖνος, τὸν ὅποιον οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκαλοῦν Μεσσίαν Ben-David, καὶ λέγουσιν, ὅτι θὰ ἔλθῃ κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους, θὰ κυβερνήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ θὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς αὐτοὺς βασιλείαν. Οὗτος θὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ 40 ἡμέρας, ἐκ τῶν ὁποίων μία θὰ εἶναι ἴση πρὸς ἓν ἔτος, ἄλλη πρὸς ἓνα μῆνα, ἄλλη πρὸς μίαν ἐβδομάδα, αἱ δὲ ὑπόλοιποι θὰ εἶναι ἡμέραι κανονικαί. Ὁ Ἀντίχριστος θὰ ἐρημώσῃ ὅλας τὰς χώρας, δὲν θὰ ἐπιτραπῇ ὅμως εἰς αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μέκκαν καὶ Μεδίναν, αἵτινες θὰ φρουρῶνται ὑπ' ἀγγέλων. Τέλος ὁ Ἀντίχριστος θὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τὴν πύλην τῆς Lud. Διότι, ὅταν γνωσθῇ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ Ἰησοῦς θὰ κατέλθῃ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπάνω εἰς τὸν λευκὸν πύργον πρὸς ἀνατολὰς τῆς Δαμασκοῦ, ὅθεν θὰ ἐξοντώσῃ αὐτόν. Τότε ὁ Ἰησοῦς θὰ ἀσπασθῇ τὸν Μωαμεθανισμόν, θὰ λάβῃ σύζυγον καὶ θὰ γεννήσῃ πολλὰ τέκνα, θὰ βασιλεύσῃ δὲ ἐν πλήρει εἰρήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ ἐπὶ 40 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιχρίστου (βλ. Pococke, Porta Mosis, σελ. 258, Oxon 1655, παρὰ Fr. Mayrick, Antichrist [ἄρθρον] ἐν Dictionary of the Bible, London 1893, τόμ. 1, σελ. 151).

6. Βλ. Kommentar zum Neue Testament aus Talmud und Midrasch, von H. L. Stack und Paul Billerbeck, Dritter Band, die Briefe des N. Testaments und die Offenbarung Johannes, München 1965, σελ. 638 ἐξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Η ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΙΔΕΑ

ΕΝ Τῃ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚῃ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ Π. ΔΙΑΘΗΚΗΣ

α) Παρά τῷ Δανιήλ.

Ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ Δανιήλ περιγράφεται ὑπὸ μορφήν δραμάτων ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δραματικῆ πάλη μεταξὺ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀντιθέων δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὅταν αἱ ἁμαρτίαι τοῦ λαοῦ φθάσωσιν εἰς τὸ πλήρες μέτρον αὐτῶν⁷ καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀποστασίας ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τῆς συνάψεως νέας προδοτικῆς διαθήκης πρὸς τὰ ἔθνη τὰ κύκλω αὐτῶν⁸, ὅταν ἅπας ὁ λαὸς ἀδεῶς ἁμαρτάνῃ καὶ δὴ καὶ παρὰ τὸν ἔλεγον καὶ τὰς συνεχεῖς προειδοποιήσεις τῶν προφητῶν, τότε ὁ Θεὸς θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν λαὸν του εἰς χεῖρας ἀπηνῶν ἐχθρῶν, διασώζων πάλιν καὶ ἀπελευθερῶν αὐτόν, ὡς ἅκις οὗτος μετανόησεν εἰλικρινῶς διὰ τὰς ἁμαρτίας του καὶ ζητήσῃ συγγνώμην καὶ ἔλεος παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ φοβερωτέρα πασῶν τῶν δοκιμασιῶν τοῦ λαοῦ τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Δανιήλ εἰς τὴν μακκαβαϊκὴν ἐποχὴν, ἐντοπιζομένη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ Ἐπιφανοῦς (175-164 π.Χ.), τοῦ φοβερωτέρου τούτου τυράννου, ὅστις ἐδίωξεν ἀπηνῶς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἐβεβήλωσε τὸ ἱερὸν καὶ κατήργησε τὴν καθημερινὴν λατρείαν, ἐστράφη ἐναντίον ὄλων τῶν θεῶν-οὐ μόνον τοῦ Ἰσραὴλ ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδικῶν του-καὶ ἐθεοποίησεν ἑαυτὸν καὶ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Εἶναι ὁμως φανερόν, ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ δὲν δύναται νὰ ἐξαντληθῇ ἐντὸς τῶν στενῶν χρονικῶν ὁρίων τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἐν μόνῳ τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ Ἐπιφανοῦς. Τὸ προφητικὸν δράμα τοῦ Δανιήλ διαγράφει πολὺ εὐρύτερον κύκλον. Πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτοῦ, παραλλήλως πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς, αἰωροῦνται καὶ ἄλλα γεγονότα ἀναγόμενα εἰς τὸ μέλλον καὶ δὴ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἱστορικὰς περιπετείας τῆς ἐπὶ γῆς ἰδρυθησομένης πνευματικῆς βασιλείας τοῦ Μεσσίου. Τὸ θεοστυγὲς ἔργον τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ θὰ συντρίψουν ὀλοσχερῶς ὁ «Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν» καὶ ὁ «Ἰῖδς τοῦ ἀνθρώπου», ἦτοι ὁ Μεσσίας, ὅστις θὰ ἐγκαταστήσῃ νέον πνευματικὸν βασίλειον ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ βασίλειον ὁμως τοῦτο (ἢ Ἐκκλησία) θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν ἱστορικὴν

7. 2 Μακκ. 6,14.

8. 1 Μακκ. 1,11.

πορείαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων τῆς πάλης πρὸς τὰς ἀντιθέους δυνάμεις τῆς γῆς. Ἡ πάλη αὕτη θὰ ἀποκορυφωθῇ ἐσχατολογικῶς, ἦτοι ὀλίγον πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Λόγω τῆς ἀπιστίας καὶ τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ, ὁ Θεὸς θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ γῆς ἐμφάνισιν τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅστις θὰ διώξῃ ἀπὸ τῆς γῆς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἁγίους, θὰ θεοποιήσῃ ἑαυτὸν καὶ θὰ ἀντικαταστήσῃ, ὅπου δύναται, τὸ λυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ σύντομον βασιλείαν θὰ ἀναιρεθῇ ὑπὸ τοῦ Μεσσίου Χριστοῦ, ὅτε θὰ γίνῃ ἡ κρίσις τοῦ κόσμου καὶ θὰ πληρωθῇ ἐν οὐρανοῖς ἡ αἰώνιος βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Ἀντίοχος Δ' Ἐπιφανὴς ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερον ἱστορικὸν πρόδρομον τοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν μέλλοντος ν' ἀναφανῆ Ἀντιχρίστου.

Ἐν τοῖς ἐξῆς μελετῶμεν τὰ κείμενα τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέαν.

1) Κεφάλαιον 7ον (1-28):⁹ Ἡ ὄρασις τῶν τεσσάρων θηρίων - βασιλείων.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Βαλτάσαρ, βασιλέως τῶν Χαλδαίων, ὁ Δανιήλ, εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς κοίτης του, εἶδεν ὄνειρον παράδοξον, ὅτι δηλαδὴ οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ (αἱ δυνάμεις τοῦ κακοῦ) συνετάρασσον τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην (ὑπονοεῖ γενικῶς τὸν κόσμον μὲ τοὺς θορυβώδεις λαοὺς του), ἐκ τῆς ὁποίας ἀνέβαινον τέσσαρα θηρία διάφορα ἀλλήλων καὶ κατὰ τὴν μορφήν καὶ κατὰ τὴν δύναμιν. Τὸ πρῶτον θηρίον ὁμοίαζε πρὸς λέαιναν φέρουσαν πτερὰ ἀετοῦ (σύμβολα μεγίστης δυνάμεως), τὰ ὁποῖα ὁμοίως συντόμως ἀφῆρθησαν ἀπ' αὐτῆς, αὕτη δὲ ἠναγκάσθη νὰ σταθῇ ἐπὶ ποδῶν, ὁμοίως πρὸς πόδας ἀνθρώπου, καὶ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἐδόθη εἰς αὐτήν¹⁰. Τὸ δεύτερον θηρίον ὁμοίαζε πρὸς ἄρκτον, ἡ ὁποία ἴστατο πρὸς μίαν κατεύθυνσιν καὶ εἶχεν ἐν τῷ στόματι αὐτῆς καὶ ἀναμέσον τῶν ὀδόντων τῆς τρεῖς πλευράς. Τὸ θηρίον τοῦτο ἦτο αἰμοβόρον, καὶ παμφάγον, διὰ τοῦτο ἐλάμβανε τὴν παράτρυνσιν νὰ φάγῃ σάρκα πολλὰς. Τὸ τρίτον θηρίον (Μηδοπερσικὸν κράτος) ἦτο ὁμοίον πρὸς πάρδαλιν, θηρίον αἰμοδιψὲς καὶ πανοῦργον, τὸ ὁποῖον ἔφερε τέσσαρας κεφαλὰς (σημεῖον ἐξουσίας καὶ κυριαρχίας στρεφομένης πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος) καὶ τέσσαρας πτέρυγας ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ (σημεῖον τῆς μεγάλης ταχύτητος ἐξαπλώσεως τῆς δυνάμεως αὐτοῦ) καὶ ἐξουσία ἐδόθη εἰς αὐτό. Τέλος,

9. Κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο'.

10. Ἐν τῷ θηρίῳ τούτῳ ἡ περὶ τὴν λέαινα συμβολίζει τὸ βαβυλωνιακὸν κράτος, ἡ ἀποβολὴ τῶν πτερῶν τὴν ἐξασθένησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἐνῶ ἡ ὄρθια ἐπὶ τῶν δύο ποδῶν στάσις καὶ ἡ ἀπόκτησις ἀνθρωπίνης καρδίας ἀναφέρονται εἰς τὴν διήγησιν (4ον κεφάλαιον) περὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τῆς λύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπανόδου του εἰς τὴν φυσικὴν ἀνθρωπίνην κατάστασιν (Βλ. Β. Βέλλα, Δανιήλ, Ἀθήναι 1966, σελ. 103).

«ὀπίσω τούτου (τρίτου θηρίου) ἐθεώρουν καὶ ἰδοὺ θηρίον τέταρτον φοβερὸν καὶ ἔκθαμβον, καὶ ἰσχυρὸν περισσῶς, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροῖ, ἐσθλὸν καὶ λεπτόνον, καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ συνεπάτει, καὶ αὐτὸ διάφορον περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ. καὶ κέρατα δέκα αὐτῷ. καὶ προσενόουν τοῖς κέρασιν αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ κέρας ἕτερον μικρὸν ἀνέβη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ τρία κέρατα τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξερριζώθη ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. καὶ ἰδοὺ ὀφθαλμοί, ὡσεὶ ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ κέρατι τούτῳ, καὶ στόμα λαοῦν μεγάλη» (στ. 7-8).

Τὸ τέταρτον θηρίον, ὅπερ δὲν κατονομάζεται ὑπὸ τοῦ Προφήτου, περιγράφεται ὡς ἐντελῶς διάφορον τῶν τριῶν ἄλλων θηρίων, ὡς θηρίον φοβερὸν καὶ προκαλοῦν δέος, φέρον ὀδόντας σιδηροῦς, διὰ τῶν ὁποίων ἐλέπτυνε καὶ κατεβρόχθιζεν, ἐνῶ τὰ ἐπίλοιπα συνέτριβε κάτωθεν τῶν ποδῶν του. Τὸ θηρίον, ὅπερ προφανῶς συμβολίζει τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔφερε δέκα κέρατα ,συμβολίζοντα δέκα ἀλληλοδιαδόχους βασιλεῖς ἐν τῇ σειρᾷ τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς Σελεύκου Α' τοῦ Νικάτορος (311-281 π.Χ.) μέχρι τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς. Ἐν μέσῳ τῶν δέκα κεράτων τοῦ θηρίου ἀνεφύη αἰφνιδίως ἐν μικρὸν κέρασ, τὸ ὁποῖον εἶχε δύναμιν καὶ συνέτριψε τρία κέρατα ἐκ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Τὸ κέρασ τοῦτο ἔφερον ἀνθρωπίνους ὀφθαλμούς καὶ στόμα, τὸ ὁποῖον ἐλάλει λόγους ὑπερηφάνους καὶ ὕβριστικούς προφανῶς κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του. Τόσον οἱ ὀφθαλμοὶ ὅσον καὶ τὸ στόμα τοῦ κέρατος ἐμφαίνουν σαφῶς, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀνθρωπίνου ὄντος, περὶ ἡγεμόνος ὕβριστικοῦ καὶ ὑπερφιάλου, ὅστις οὐδεὶς ἄλλος εἶναι εἰ μὴ ὁ Ἀντιόχος Δ' Ἐπιφανής, ὅστις ἀφοῦ κατέβαλε τρεῖς ἐκ τῶν προηγουμένων αὐτῶν βασιλέων, συγκεκριμένως τὸν Δημήτριον Α' Σωτήρα, τὸν ἀδελφόν του Ἀντιόχον καὶ τὸν Πτολεμαῖον Φιλομήτορα, ἐπήρθη ἐν τῇ ἀνοίᾳ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐνταῦθα μὲν ὁ Προφήτης περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ ἀπλῶς τοὺς ὕβριστικούς λόγους τοῦ Ἀντιόχου, ἐν συνεχείᾳ ὁμοῦ (στ. 21 καὶ 25) θὰ περιγράψῃ λεπτομερέστερον τὴν θεομάχον πολιτικὴν του.

Μετὰ τὴν ὄρασιν τῶν τεσσάρων θηρίων καὶ ἐνῶ τὸ πνεῦμά του διακατεῖχεται ὅτι ὑπὸ σφοδρᾶς ταραχῆς, ὁ Προφήτης εἶδε δύο ἄλλας ἀλληλοδιαδόχους ὁράσεις σχετικὰς πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν τεσσάρων θηρίων τῆς προηγουμένης ὁράσεως, καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως νέας πνευματικῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ Μεσσία. Ὁ Προφήτης εἶδεν ἐν ὁράματι χῶρον ἱερόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτέθησαν θρόνοι, εἰς ἓνα τῶν ὁποίων ἐκάθησεν ὁ «Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν», ἦτοι ὁ αἰώνιος

Θεός, φέρων ἐνδύματα λευκὰ ὡς ἡ χιῶν καὶ τρίχας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καθαρὰς ὡς τὸ ἔριον. Ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ τροχοὶ τοῦ θρόνου ἦσαν πύρινοι, ἐνῶ ποταμὸς πυρὸς εἴλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἕτοιμος νὰ κατακαύσῃ καὶ νὰ καταβροχθίσῃ τὰ ἀντίθετα βασιλεία τῶν εἰδωλολατρῶν, χίλια δὲ χιλιάδες λειτουργῶν καὶ μύρια μυριάδες ἀγγέλων ἴσταντο πλησίον τοῦ κριτοῦ, ἕτοιμοι νὰ ἐκτελέσουν τὰς διαταγὰς του. Τὸ δικαστήριον ἤρχισεν. Βίβλοι ἀνεώχθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεγνώσθησαν ὅλα τὰ κακουργήματα τῶν τεσσάρων θηρίων τῆς γῆς, βάσει τῶν ὁποίων ἐξηγέθη καὶ ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις. Ὁ Προφήτης ἐνδιαφέρεται μόνον διὰ τὴν τύχην τοῦ τετάρτου θηρίου καὶ τοῦ μικροῦ κέρατος αὐτοῦ. Ἔνεκα δὲ τῶν ὑπερφιάλων καὶ βλασφημῶν λόγων τοῦ μικροῦ κέρατος, τὸ τέταρτον θηρίον ἀνῆρέθη καὶ ἀπώλετο, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρὸς. Διὰ τὰ ὑπόλοιπα θηρία ὁ Προφήτης λέγει, ὅτι ἐπέζησαν ἐπ' ὀλίγον, ἀφαιρεθείσης ὅμως τῆς προτέρας δυνάμεως αὐτῶν.

Μετὰ τὴν καταδικὴν τῶν τεσσάρων θηρίων ὁ Δανιὴλ εἶδεν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλην ὄρασιν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τέσσαρα θηρία τὰ ἀναδυόμενα ἐκ τῆς τεταραγμένης θαλάσσης τοῦ παρόντος κόσμου, εἶδε νὰ κατέρχεται ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐν μέσῳ τῶν νεφελῶν (σημεῖον δηλωτικὸν θείας προελεύσεως), ὃν ὁμοιάζον πρὸς ἄνθρωπον, «ὡς υἱὸς ἀνθρώπου», ὅστις ἐπλησίασε πρὸς τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν. Εἰς τοῦτον «ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, καὶ γλώσσαι, αὐτῷ δουλεύουσιν. ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται. καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται» (στ. 14). Ἡ φράσις «Υἱὸς ἀνθρώπου» ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ φέρει ἐννοίας πολλὰς. Οὕτω δύναται νὰ σημαίῃ γενικῶς τὸν ἄνθρωπον (Ἀριθ. 23,19) καὶ δὴ καὶ ἐν ἐννοίᾳ κατωτερότητος καὶ ἀναξιότητος ἔναντι τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ (γενικῶς παρ' Ἰεζεκιήλ), ἐνῶ ἐν τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ σημαίνει γενικῶς τὸ ἀνθρώπινον γένος (1 Βασιλ., 26,19). Παρὰ τῷ Δανιὴλ ἡ φράσις «ἔχει βαθυτέραν μεσσιανικὴν ἐννοίαν, δηλοῦσα τὸ πρόσωπον, τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐρχόμενον, τὸ ἔχον θείαν τὴν προέλευσιν, τὸ μέλλον νὰ ἐγκαταστήσῃ μίαν αἰώνιον βασιλείαν, αὐτὸν τοῦτον τὸν Μεσσίαν»¹¹. Ὅτι ἐν μεσσιανικῇ ἐννοίᾳ δέον νὰ ἐκληθῆ ἡ φράσις, δηλοῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ μόνον τὸν τίτλον ἰδιοποιήθη πρὸς ἔκφρασιν τῆς μεσσιανικῆς του ιδιότητος, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ιδιότητας τὰς ἀποδιδόμενας ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.¹² Κατὰ ταῦτα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τέσσαρα θηρία τὰ ἀναδυόμενα ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ δηλοῦντα τέσσαρα ἐγκόσμια βασιλεία κυριαρχούμενα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ ὑποκείμενα

11. Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 107.

12. Οὕτως ὁ Χριστὸς θὰ ἀναδειχθῆ ὡς βασιλεὺς καὶ θὰ καθίσῃ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς (Ματθ. 16,28. 19,28. Λκ. 22,69), θὰ ἔλθῃ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ (Ματθ. 24,30. 26,30. Μάρκ. 13,26. 14,62. Λκ. 21,27), διὰ νὰ κρίνῃ ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος (Ματθ. 25,31-46).

εις διάλυσιν καὶ φθοράν, ὁ «παλαιὸς τῶν ἡμερῶν» θὰ ἰδρῶσῃ ἐπὶ γῆς παγκόσμιον πνευματικὴν βασιλείαν ἐφωδιασμένην μὲ ἐξουσίαν αἰώνιον, βασιλείαν ἀφθαρτον καὶ ἀτελεύτητον. Ὁ νέος οὗτος βασιλεὺς θὰ εἶναι βασιλεὺς τετιμημένος.

Αἱ ἀνωτέρω ὁράσεις ἐπέφερον μεγάλην ἀναταραχὴν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Προφήτου. Καὶ ἐνῶ μέχρι τοῦδε οὗτος ἡρμήνευε τὰ ἐνύπνια ἄλλων, τώρα ζητεῖ ἐναγωνίως νὰ μάθῃ τὴν ἔννοιαν τῶν ἰδικῶν του ὁράσεων. Πρὸς τοῦτο ἀπετάθη πρὸς ἓνα τῶν παρεστηκότων (ἄγγελον), ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν ἀκόλουθον ἐξηγήσιν· «ταῦτα τὰ θηρία τὰ τέσσαρα, τέσσαρες βασιλεῖαι ἀναστήσονται ἐπὶ τῆς γῆς. αἱ ἀρθήσονται, καὶ παραλήμψονται τὴν βασιλείαν ἅγιοι ὑψίστου, καὶ καθέξουσιν αὐτὴν ἕως αἰῶνος τῶν αἰώνων» (στ. 17.18). Ὁ Προφήτης ὅμως οὐδόλως ἱκανοποιήθη ἐκ τῆς περιληπτικωτάτης ταύτης ἐξηγήσεως καὶ ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ μάθῃ περισσότερα περὶ τοῦ τετάρτου θηρίου, τοῦ φοβρωτέρου πάντων, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ μικροῦ κέρατος, ὅπερ

«ἐπολεῖ πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἴσχυσε πρὸς αὐτούς» (στ. 21). Ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν λαμβάνει, εἶναι ἡ ἀκόλουθος· τὸ τέταρτον θηρίον συμβολίζει μίαν τετάρτην βασιλείαν (τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου), διάφορον τῶν ἄλλων τόσον ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα, ὅσον καὶ τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν αὐτῆς. Αὕτη θὰ εἶναι ἰσχυροτέρα τῶν ἄλλων βασιλειῶν καὶ θὰ κατακτήσῃ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν θὰ συμπατήσῃ καὶ θὰ κατακόψῃ. Τὰ δέκα κέρατα τοῦ θηρίου συμβολίζουν δέκα βασιλεῖς ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν, μετὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἀναφανῆ ἕτερος βασιλεὺς

«ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους πρὸς τὸν ὑψιστον λαλήσει, καὶ τοὺς ἁγίους ὑψίστου παλαιώσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιωῶσαι καιροὺς καὶ νόμον, καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἕως καιροῦ καὶ καιρῶν καὶ γε ἥμισυ καιροῦ» (στ. 24,25).

Ἐνῶ εἰς τὸν 8ον στίχον ὁ Προφήτης περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς βλασφημίου συμπεριφορᾶς τοῦ μικροῦ κέρατος (Ἄντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς), ἐνταῦθα κάμνει εὐρύτερον λόγον περὶ τῆς θεομάχου πολιτικῆς του. Πρωτίστως μνημονεύεται ἡ κακότης τοῦ χαρακτήρος τοῦ βασιλέως, ὅστις θὰ ὑπερβάλῃ εἰς κακίαν πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς. Ἐἶτα ἐπαναλαμβάνεται ἡ βλάσφημος πρὸς τὸν Θεὸν διαγωγὴ του καὶ προστίθενται δύο νέα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀντιθέου ἔργου του. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἁγίων τοῦ Ὑψίστου, ἦτοι τῶν εὐσεβῶν Ἰσραηλιτῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Ἄντιόχος προσεπάθησε νὰ ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Τὸ δεύτερον στοιχεῖον ἀφορᾷ εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ βασιλέως ὅπως καταργήσῃ τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν, τὰς ἐορτάς καὶ τὰ Σάββατα («ἀλλοιωῶσαι καιροὺς καὶ νόμον»). Ὡς φαίνεται, τὸ ἔργον Ἄντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς εἶχε μερικὴν ἐπιτυχίαν («ἴσχυσε πρὸς τοὺς ἁγίους»), καθότι ὠρισμένος ἀριθμὸς Ἰσραηλιτῶν

εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πατρῶαν πίστιν των, προσχωρήσαντες εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Πάντως ἡ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ δυσσεβοῦς ἡγεμόνος ἦτο πολὺ σύντομος «ἕως καιροῦ καὶ καιρῶν καὶ ἡμισυ καιροῦ», ἦτοι τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐτῶν¹³. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τούτου, ὁ Θεὸς ἤλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ λαοῦ του, ἐπάταξε τὸν δυσσεβῆ βασιλέα καὶ ἔδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ. Οὕτως οἱ Ἰσραηλῖται ἐπανέκτησαν καὶ πάλιν τὴν θρησκευτικὴν των ἐλευθερίαν.

Ἐξ ὄσων ἀνωτέρω ἐλέχθησαν, καθίσταται σαφὴς ἡ προφητικὴ σημασία τῶν ὁράσεων τοῦ Δανιήλ. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Προφήτου στρέφεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ τέταρτον θηρίον καὶ τὸ μικρὸν κέρας, ὕπερ ἀνεφύη ἐν μέσῳ τῶν δέκα κεράτων αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐρμηνευτικὴν ἐκδοχὴν, ἦτις εἰς τὰ τρία πρῶτα θηρία βλέπει τὰ βασίλεια τῶν Βαβυλωνίων, Μήδων-Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, τὸ τέταρτον θηρίον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ δὲ μικρὸν κέρας συμβολίζει τὸν Ἀντίχριστον, ὡς ἔσχατον βασιλέα τῆς σειρᾶς τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, θεωρίαν τὴν ὁποίαν υἱοθετοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν πάλιν ἐκδοχὴν, βλέπουσαν εἰς τὰ τρία πρῶτα θηρία τὰ βασίλεια τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τοῦ Βαλτάσαρ καὶ τῶν Μήδων-Περσῶν¹⁴, τὸ τέταρτον θηρίον συμβολίζει τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις κατέκτησε πᾶσαν τὴν δυτικὴν Ἀσίαν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, συντρίβαν εἰς τὸ πέρασμά του καὶ καταπατῶν πᾶσαν ἀντίδρασιν, ὅπως ἀκριβῶς ἐν ἄγριον καὶ αἰμοβόρον θηρίον καταπατεῖ ὑπὸ τοὺς πόδας του καὶ συντρίβει τὰ ἀσθενέστερα ζῶα τοῦ ἀγροῦ. Ἐκ τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν προῆλθεν εἰς φοβερὸς τύραννος καὶ ἀντίθεος ἡγεμῶν, ὁ Ἀντίοχος Δ΄ Ἐπιφανής, συμβολιζόμενος ὑπὸ τοῦ μικροῦ κέρατος, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν ἐξετόπισεν, ὡς ἤδη εἴπομεν, τρία σημαίνοντα πρόσωπα τῆς δυναστείας. Καταστάς δὲ βασιλεὺς, ἐξεδήλωσεν ἀμέσως τὴν θεομάχον καὶ ἱερόσυλον πολιτικὴν του, στραφεὶς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ περιουσίου λαοῦ του, διώξας τοὺς ἁγίους, μολύννας τὸ θυσιαστήριον τοῦ Ναοῦ καὶ καταργήσας τὴν ἐν τῷ Ναῷ καθημερινὴν λατρείαν. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀντιόχου διήρκεσεν ἐπὶ 3½ ἔτη.

Κατὰ τὴν αὐστηρὰν ἱστορικὴν ἐρμηνείαν τὰ ὑπὸ τοῦ Προφήτου περιγραφόμενα γεγονότα πρέπει νὰ περιορισθῶσιν ἀπλῶς εἰς τὴν μακκαβαϊκὴν ἐποχὴν, καὶ μάλιστα ὡς περιγράφονται εἰς τὰ βιβλία τῶν Μακκαβαίων, ἐξιστοροῦντα γενικῶς τὸν ἀνιερὸν πόλεμον Ἀντιόχου Δ΄ τοῦ Ἐπιφανοῦς ἐναντίον τῶν Ἰσραηλι-

13. Ἡ αὐτὴ διάρκεια καθορίζεται καὶ ἐν Δανιήλ 9,27: ἡμισυ ἐβδομάδος ἐτῶν, ἦτοι 3½ ἔτη, καὶ ἐν Ἀποκ. 12,14. 11,2: τεσσαράκοντα δύο μῆνες. Ὡς ἀφετηρίαν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιόχου Δ΄ δέον νὰ ἐκλάβωμεν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 167 π.Χ. (βεβήλωσις τοῦ Ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων) καὶ ὡς τέρμα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 164 π.Χ. (ἐγκαινιασμός τοῦ Ναοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου). Βλ. Βέλλα, μν. ἐργ., σελ. 110 ἐξ.

14. Βλ. Β. Βέλλα, μν. ἐργ., σελ. 122 ἐξ.

τῶν. Κατὰ τὴν μεσσιανικὴν πάλιν ἐρμηνείαν τὰ ὑπὸ τοῦ Προφήτου συμβολικῶς περιγραφόμενα γεγονότα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεσσίου, ὅστις εὐθὺς μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ἀντιόχου θὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς μίαν νέαν πνευματικὴν καὶ αἰώνιον βασιλείαν. Ἀμφότεραι ὁμῶς αἱ ἐρμηνεῖαι αὗται εἶναι μονομερεῖς. Οὐδεμία βεβαίως ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Προφήτου ὁρώμενα εἶναι γεγονότα σαφῶς ἱστορικὰ τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς, οὔτε πάλιν ὅτι ὁ Προφήτης διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὁρωμένων προαναγγέλλει τὴν ἐπὶ γῆς ἐγκαθιδρυσιν τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας. Ἐν τούτοις οὔτε τὰ ὑπὸ τοῦ Προφήτου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μικροῦ κέρατος ἱστορούμενα ἐξαντλοῦνται πλήρως ἐν τῇ θεομάχῳ πολιτικῇ τοῦ Ἀντιόχου, καθ' ὅσον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οὔτε ἡ συριακὴ δυναστεία λαμβάνει τέλος ὀριστικόν, οὔτε ἐγκαθίσταται ἀμέσως μία παγκόσμιος καὶ σταθερὰ βασιλεία. Οὔτε πάλιν ἡ ὑπὸ τοῦ Μεσσίου ἐπὶ γῆς κατασταθεῖσα βασιλεία, ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν καὶ συγκεκριμένην αὐτῆς μορφήν, ἐξαντλεῖ πλήρως τὴν ὑπὸ τοῦ Προφήτου περιγραφομένην πνευματικὴν καὶ αἰώνιον βασιλείαν τοῦ «Ἰοῦ τοῦ ἀνθρώπου». Τὰς ἐρμηνείας ταύτας καὶ μάλιστα τὴν μεσσιανικὴν, πρέπει νὰ συμπληρώσωμεν διὰ τῆς ἐσχατολογικῆς ἐρμηνείας. Ὁ Προφήτης καὶ μὲν περιγράφει γεγονότα ἱστορικὰ καὶ προαναγγέλλει τὴν ἐπὶ γῆς ἴδρυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Μεσσίου, ὁμῶς τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἐκτείνεται πολὺ πέραν τῆς μεσσιανικῆς περιόδου καὶ προφητεύει γεγονότα τῆς ἐσχατολογικῆς ἐποχῆς. Ἄν συγκρίνωμεν τὴν περὶ τοῦ μικροῦ κέρατος προφητείαν τοῦ Δανιὴλ πρὸς τὴν ἐν 2 Θεσσ. 2,3-12 προφητείαν τοῦ Ἀπ. Παύλου περὶ τοῦ «Ἰοῦ τῆς ἀνομίας», τὰ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς περιγραφόμενα δὲν εἶναι παρὰ ἀσθενεῖς τύποι μιᾶς ἄλλης φοβερωτέρας ἐποχῆς, ὁ δὲ Ἀντίοχος ὁ ἀμυδρὸς τύπος μιᾶς ἄλλης ἀντιθέου μορφῆς τῶν ἐσχάτων καιρῶν, τοῦ Ἀντιχρίστου¹⁵, ὁ ὁποῖος θὰ προηγηθῇ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Μεσσίου, ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐπὶ τῆς γῆς ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸν θάνατον Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς, θὰ λάβῃ τὴν ὀριστικὴν, τελειωτικὴν καὶ αἰώνιον πλήρωσιν αὐτῆς ἐσχατολογικῶς, καὶ δὴ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καταστροφὴν τοῦ Ἀντιχρίστου¹⁶.

2) Κεφ. 8, 1-27: Ἡ ὕρασις δύο μεγάλων βασιλείων. Ἡ κατάλυσις τοῦ μηδοπερσικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνῶ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν τεσσάρων θηρίων ὁμιλεῖ περὶ τεσσάρων βασιλείων κατὰ τρόπον μᾶλλον μυστηριώδη, προλέγων τὴν καταστροφὴν τοῦ τετάρτου βασιλείου, τὴν κατάπτωσιν τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τὴν ἐγκαθιδρυσιν ἐπὶ τῆς γῆς μιᾶς νέας πνευματικῆς βασιλείας, ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ περιορίζεται εἰς τὴν περιγραφὴν

15. Βλ. J. B. Orchard, St. Paul and the Book of Daniel, in Bi 1939, σελ. 172-9

16. Βλ. A. Catholic Commentary on Holy Scriptures, 1953, σελ. 634 ἐξ.

δύο μόνον βασιλείων, τὰ ὅποια καθορίζει σαφῶς καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ λεπτομερέστερον, περιγράφων καὶ αἰθίς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς διωγμὸν τοῦ περιουσίου λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν βεβήλωσιν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ναοῦ, χωρὶς ἐν τοσοῦτῳ ν' ἀνοίγῃ μίαν προοπτικὴν παρηγορίας καὶ νὰ παρέχῃ ἐλπίδας εἰς τὸν δεινῶς χειμαζόμενον Ἰσραηλιτικὸν λαόν.

Τὴν παροῦσαν ὄρασιν ὁ Δανιὴλ βλέπει κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Βαλτάσαρ ἐν Σούσοις καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰλάμ, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Οὐβάλ. Ὁ Προφήτης εἶδεν ἐν ὄραματι κριδὸν (Μηδοπερσικὸν κράτος) ἰστάμενον πρὸ τοῦ ποταμοῦ Οὐβάλ καὶ φέροντα δύο κέρατα ὑψηλὰ καὶ ἀνισομεγέθη, τὸ ἐν ὑψηλότερον τοῦ ἄλλου (ὑψηλότερον τὸ Περσικὸν κράτος, ὡς ἰσχυρότερον τοῦ Μηδικοῦ). Ὁ κριδὸς ἐκεράτιζε κατὰ θάλασσαν καὶ Βορρᾶν καὶ Νότον, οὐδὲν δὲ θηρίον ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ σωθῇ ἐκ τῆς χειρὸς του. Ὁ κριδὸς ἔπραττε κατὰ τὴν θέλησίν του καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ἰσχύον καὶ δόξαν¹⁷. Ἐνῶ ὁ Προφήτης παρετήρει μετὰ προσοχῆς τὸν κριδὸν προσπαθῶν νὰ κατανοήσῃ τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν αὐτοῦ, αἰφνιδίως εἶδε τράγον αἰγῶν (ἐλληνικὸν κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) ἐρχόμενον ἐκ Δυσμῶν μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε οἱ πόδες αὐτοῦ νὰ μὴ ἄπτωνται τῆς γῆς. Μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν του ὁ τράγος ἔφερε κέρας (Μ. Ἀλεξάνδρος). Μόλις ἐπλησίασε τὸν κριδὸν ὁ τράγος ἐξηγγριώθη ἐναντίον του, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐκτύπησε μὲ ὀρμὴν κατασυνέτριψε τὰ δύο κέρατα αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἀφαιρεθῇ πᾶσα δύναμις ἀπ' αὐτοῦ. Τότε ἔρριψε τοῦτον κατὰ γῆς καὶ τὸν ἐποδοπάτησε καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν σώσῃ ἐκ τῶν ποδῶν του (περιγράφεται ἡ κατάλυσις τοῦ μηδοπερσικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου). Ἐνῶ ὁμοίως ὁ τράγος εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δόξης του, αἰφνης συνετρίβη τὸ κέρας αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ εἰς τὴν θέσιν τούτου ἀνεφύησαν τέσσαρα ἄλλα κέρατα. Ἡ συντριβὴ τοῦ μεγάλου κέρατος συμβολίζει ἀσφαλῶς τὸν ἀπροσδόκητον θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπισυμβάντα τῷ 323 π.Χ. ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἐνῶ ὁ ἡγεμὼν εὐρίσκετο ἔτι εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος του. Τὰ ἀναφεύμενα τέσσαρα κέρατα συμβολίζουν τὰ τέσσαρα βασίλεια (Μακεδονίας, Θράκης καὶ Μ. Ἀσίας, Συρίας καὶ Αἰγύπτου) τὰ ἰδρυθέντα τῷ 301 π.Χ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ τῶν τεσσάρων στρατηγῶν αὐτοῦ, Κασσάνδρου, Λυσιμάχου, Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου. Τὰ δύο πρῶτα βασίλεια οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων. Ἐνῶ ὁμοίως ταῦτα συνέβαινον, ἰδοὺ

ἐκ τοῦ ἐνὸς αὐτῶν ἐξῆλθε κέρας ἐν ἰσχυρόν, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς πρὸς τὸν Νότον καὶ πρὸς τὴν δύναμιν, καὶ ἐμεγαλύνθη ἕως τῆς δυνάμεως τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς

17. Ἐνταῦθα προφανῶς περιγράφονται αἱ νικηφόροι ἐκστρατεῖαι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου, ὅστις ἐπεξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ μέχρι τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀποκτήσας μεγάλην δύναμιν καὶ ἰσχύον.

δυνάμεως τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἄστρον, καὶ συνεπάτησεν αὐτά. καὶ ἕως οὗ ὁ ἀρχιστράτηγος βύσσηται τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ δι' αὐτὸν θυσία ἐταράχθη, καὶ κατεωδώθη αὐτῷ. καὶ τὸ ἅγιον ἐρημωθήσεται καὶ ἐδόθη ἐπὶ τὴν θυσίαν ἁμαρτία, καὶ ἐρίφη χαμαὶ ἢ δικαιοσύνη. καὶ ἐποίησε καὶ εὐωδώθη (στ. 9-12).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω στίχων ὁ Προφήτης περιγράφει καὶ πάλιν τὴν ἀντίθεον πολιτικὴν Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς. Ὁ ἡγεμὸν οὗτος προῆλθεν ἐξ ἑνὸς ἐκ τῶν ἀναφεύμενων τεσσάρων κεράτων, ἦτοι ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν, εὐθὺς δ' ἀμέσως ἀπέκτησε μεγάλην ἰσχύν, φθάσασαν μέχρις αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ ἔκφρασις δηλοῖ τὴν ὑβριστικὴν ἔπαρσιν τοῦ ἡγεμόνος, συνήθη ἄλλωστε εἰς τοὺς ἀποκτῶντας μεγάλην ἰσχύν, καὶ τὴν ἀπονενομημένην ἀπόπειραν αὐτοῦ νὰ προσβάλλῃ ἀπ' εὐθείας αὐτὸν τοῦτον τὸν Θεὸν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν Ἑβραίων, πολλοὺς ἐκ τῶν ὁποίων κατάρθρωσε νὰ παραπλανήσῃ πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν, ἢ πτώσις δὲ τούτων παραβάλλεται πρὸς ἀστέρας πεσόντας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Οὕτως ὁ Ἀντίοχος κατήργησε τὴν καθημερινὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἀντικαταστήσας τὰς θυσίας διὰ τοῦ βδελύγματος τῶν εἰδωλολατρικῶν θυσιῶν, ἐμόλυνε τὸ ἅγιον τοῦ Ναοῦ καὶ προσέβαλε γενικῶς τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, τῆς ὁποίας κατήργησε τὰς κυριωτέρας ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις. Ἐν τῷ ἔργῳ του τούτῳ ὁ Ἀντίοχος ἐσημείωσε σχετικὴν ἐπιτυχίαν¹⁸.

18. 1 Μακκ. 1,11. Τὸ ἀνίερν ἔργον Ἀντιόχου Δ. τοῦ Ἐπιφανοῦς περιγράφει ὡς ἀκολούθως τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Μακκαβαίων «καὶ ἐπέστρεψεν Ἀντίοχος μετὰ τὸ πατάξαι Αἴγυπτον ἐν τῷ ἑκατοστῷ καὶ τεσσαρακοστῷ καὶ τρίτῳ ἔτει. καὶ ἀνέβη ἐπὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐν ὄχλῳ βαρεῖ. καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἅγιασμα ἐν ὑπερφηναίᾳ, καὶ ἔλαβε τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν, καὶ τὴν λυχνίαν τοῦ φωτός, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτῆς, καὶ τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως, καὶ τὰ σπονδεῖα, καὶ τὰς φιάλας, καὶ τὰς θυτσκὰς τὰς χρυσαῖς, καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ τοὺς στεφάνους, καὶ τὸν κόσμον τὸν χρυσοῦν τὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ ναοῦ, καὶ ἐλέπτισε πάντα. καὶ ἔλαβε τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, καὶ τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητά... καὶ λαβῶν πάντα ἀπῆλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. καὶ ἐποίησε φονοκτονίαν, καὶ ἐλάλησεν ὑπερφηναίαν μεγάλην» (στ. 20-24). Ἀλλαχοῦ δὲ γράφει· «καὶ ἔγραψεν Ἀντίοχος πάση τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ εἶναι πάντας λαὸν ἓνα, καὶ ἐγκαταλιπεῖν ἕκαστον τὰ νόμιμα αὐτοῦ. καὶ ἐπεδέξατο πάντα τὰ ἔθνη κατὰ τὸν λόγον τοῦ βασιλέως. καὶ πολλοὶ ἀπὸ Ἰσραὴλ εὐδόκησαν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἔθυσαν τοῖς εἰδώλοις, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ Σάββατον. καὶ ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς βιβλία ἐν χειρὶ ἀγγέλων εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, πορευθῆναι ὀπίσω νομίμων ἀλλοτρῶν τῆς γῆς, καὶ κωλύσαι δλοκαυτώματα καὶ θυσίαν καὶ σπονδὴν ἐκ τοῦ ἁγιάματος, καὶ βεβηλώσαι Σάββατα καὶ ἑορτάς, καὶ μιᾶναι ἅγιασμα καὶ ἁγίους, οἰκοδομῆσαι βωμοὺς καὶ τεμένη, καὶ εἰδωλεῖα, καὶ ἀφίεναι τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἀπεριτημήτους, βδελύξαι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν παντὶ ἀκαθάρτῳ καὶ βεβηλώσει, ὥστε ἐπιλαθῆσθαι τοῦ νόμου, καὶ ἀλλάξαι πάντα τὰ δικαιώματα. καὶ ὅς ἂν μὴ ποιῆσῃ κατὰ τὸ ρῆμα τοῦ βασιλέως, ἀποθανεῖται. κατὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἔγραψε πάση τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἐπισκόπους ἐπὶ πάντα τὸν λαόν. καὶ ἐνετείλατο ταῖς πόλεσιν Ἰούδα θυσιάζειν κατὰ πόλιν καὶ πόλιν. καὶ συνηθροίσθησαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτοὺς πολλοί, πᾶς ὁ ἐγκαταλιπὼν τὸν νόμον. καὶ ἐποίησαν κακὰ

Ἐνῶ ὁ Δανιὴλ ἔβλεπε τὰς σκηναὶς ταύτας, ἤκουσεν ἓνα διάλογον μεταξύ δύο ἀγγέλων. Ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἠρώτησε τὸν ἄλλον ἕως πότε θὰ διαρκέσῃ ἡ βεβήλωσις αὕτη τοῦ Ναοῦ καὶ ἡ καταπάτησις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας; Καὶ ὁ ἄλλος ἀπήντησεν ἀπὸ πρῶτας μέχρι ἐσπέρας θὰ παρέλθουν δύο χιλιάδες τριακόσαι ἡμέραι¹⁹. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ περιέργεια τοῦ Προφήτου ἐκορυφώθη, ἐζήτηε δὲ νὰ μάθῃ ἐπακριβῶς τὴν ἔννοιαν ὀλοκλήρου τῆς ὁράσεως. Ταύτην παρέσχεν εἰς αὐτὸν αὐθεντικῶς ὁ Γαβριήλ, ὅστις ἐν ἀρχῇ εἶπεν «ἰδοὺ ἐγὼ γνωρίζω σοι τὰ ἐσόμενα ἐπ' ἐσχάτων τῆς ὀργῆς. ἔτι γὰρ εἰς καιροῦ πέρασ ἡ ὄρασις» (στ. 19). Ἡ φράσις αὕτη τοῦ ἀγγέλου εἶναι λίαν σημαντικὴ. Σαφῶς ἀναδεικνύεται ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ὄλος διωγμὸς τῶν Ἑβραίων καὶ ἡ βεβήλωσις τῆς θρησκείας αὐτῶν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, ἥτις πάλιν ὀφείλεται εἰς τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Ὁ Θεός, κατὰ τὴν Ἰσραηλιτικὴν ἀντίληψιν, χρησιμοποιοεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ διαφόρους λαοὺς ὡς ὄργανα αὐτοῦ, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς Ἑβραίους διὰ τὴν ἀποστασίαν καὶ τὰς ἁμαρτίας των, ἐπὶ σκοπῶ πάντοτε παιδαγωγικῶν (Ἡσ. 10,5,25), μὴ παραλείπων συνάμα καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν λαῶν τούτων, ὅσάκις ὁ ῥόλος των φθάσῃ μέχρι ὕβρεως κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοῦ (Ἡσ. 10,12 ἐξ.). Ἡ φράσις ὁμως τοῦ ἀγγέλου «ἔτι γὰρ εἰς καιροῦ πέρασ ἡ ὄρασις» φέρει σαφεῖ ἐσχατολογικὴν ἀνάχρωσιν. Τὰ ἐνταῦθα ἱστορούμενα γεγονότα καὶ τὸ πέρασ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ προτυποῦσιν ἄλλα γεγονότα συμβησόμενα κατὰ «τὸ πέρασ τῶν καιρῶν», ἥτοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Ὅπως δηλαδὴ ἐνταῦθα ἡ εἴσοδος Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ ἀνίερρον ἐν γένει ἔργον του ὀφείλονται εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ θάνατος τοῦ δυσσεβοῦς βασιλέως θὰ σημάνη τὸ προοίμιον τῆς ἐπὶ γῆς ἐγκαθιδρύσεως

ἐν τῇ γῆ, καὶ ἔθεντο τὸν Ἰσραὴλ ἐν κρύφοις ἐν παντὶ φυγαδευτηρίῳ αὐτῶν. καὶ τῇ πεντεκαδικῆτῃ ἡμέρᾳ Χασελεῦ τῷ πέμπτῳ καὶ τεσσαρακοστῷ καὶ ἑκατοστῷ ἔτει ἠκοδόμησαν βδέλυγμα ἐρημώσεως ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐν πόλεσιν Ἰουδα κύκλω ἠκοδόμησαν βωμούς. καὶ ἐπὶ τῶν θυρῶν τῶν οἰκιῶν καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἔθυμιαν. καὶ τὰ βιβλία τοῦ νόμου ἔεϋρον ἐνεπύρισαν πυρὶ κατασχίσαντες. καὶ ὅπου εὕρισκετο παρὰ τινι βιβλίον διαθήκης, καὶ εἴ τις συνευδόκει τῷ νόμῳ, τὸ σύγκριμα τοῦ βασιλέως ἐθανάτου αὐτὸν ἐν ἰσχύϊ αὐτῶν. ἐποίουν οὕτως τῷ Ἰσραὴλ ἐν παντὶ μηνὶ καὶ μηνὶ ἐν ταῖς πόλεσι. καὶ τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς θυσιάζοντες ἐπὶ τὸν βωμὸν δεσ ἦν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου» (στ. 41-59).

19. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος δύναται νὰ ἐκληφθῇ κατὰ δύο τρόπους. Ἡ ὑποδηλοῦ ὀλοκλήρου ἡμέρας, ὅτε ἡ περίοδος τοῦ διωγμοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς κατὰ τῆς Αἰγύπτου (Μάρτιος 169 π.Χ.) καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης ἐπιθέσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ (1 Μακκ. 1,18 ἐξ.), μέχρι τῶν ὄρων εἰρήνης τῶν προσφερθέντων ὑπὸ τοῦ Λυσίου εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὸν Ἰούλιον-Αὐγουστον τοῦ 163 π.Χ. (1 Μακκ. 6, 58-61). Ἡ, τὸ καὶ πιθανώτερον, ὁ ἀριθμὸς ἀποτελεῖ τὸ ἄθροισμα 1.150 πρῶτων καὶ 1150 ἐσπερῶν. Οὕτως ἡ ἡμέρα παρουσιάζεται διηρημένη εἰς δύο μέρη καὶ δὴ καὶ ἀναλόγως τῆς καθημερινῆς θυσίας, ἥτις προσεφέρετο δις τῆς ἡμέρας, ἥτοι τὴν πρῶταν καὶ τὴν ἐσπεραν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν σύνολον ἡμερῶν 1150, ἀριθμὸς ὁ ὁποῖος συμφωνεῖ καὶ πρὸς ἄλλα χωρία τοῦ βιβλίου (7,25. 9,27. 12,11) καὶ πρὸς τὸ 1 Μακκ. 1,64. 59. 4,52.59 (παρὰ Βέλλα μν. ἐργ. σελ. 119).

τῆς μεσσιανικῆς βασιλείας, οὕτω καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς ἀποστασίας τῶν λαῶν, ὁ Θεὸς θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ εἴσοδον τοῦ Ἄντιχρίστου, οὗτινος τὸ ἔργον θὰ εἶναι πολλῶ φοβερώτερον τοῦ τοῦ Ἄντιόχου καὶ παντὸς ἄλλου ἀντιθέου ἡγεμόνος, ὁ θάνατος δ' αὐτοῦ (Ἄντιχρίστου) θὰ σημάνη τὸ προοίμιον τῆς ἐν οὐρανοῖς πληρώσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τόσον τὸ τέλος τοῦ διωγμοῦ, ὅσον καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου συνορῶνται ὁμοῦ ἐν τῇ προφητικῇ ὁράσει τοῦ Δανιήλ²⁰.

Ἐν συνεχείᾳ δίδει τὴν ἀκλόουθον ἐρμηνείαν εἰς τὴν ὄρασιν. Ὁ κριὸς, ὁ ἔχων τὰ τέσσαρα κέρατα, συμβολίζει τὸ βασιλεῖον τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, ἐνῶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν τὸ βασιλεῖον τῶν Ἑλλήνων. Τὸ μέγα κέρας τὸ εὐρισκόμενον ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τράγου, συμβολίζει τὸν πρῶτον βασιλέα (Μ. Ἀλέξανδρον). Τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἀναφυέντα εἰς τὸν τόπον τοῦ συντριβέντος μεγάλου κέρατος, συμβολίζουν τέσσαρας ἄλλους βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀναστῶσι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (τὰ τέσσαρα βασιλεία τῶν Διαδόχων). Ὁ Γαβριήλ συνεχίζει:

«καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῆς βασιλείας αὐτῶν, πληρουμένων τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν, ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναιδὴς προσώπῳ, καὶ συνιῶν προβλήματα, καὶ κραταιὰ ἢ ἰσχύς αὐτοῦ, καὶ θαυμαστά διαφθερεῖ, καὶ κατευθυνεῖ, καὶ ποιήσει, καὶ διαφθερεῖ ἰσχυροῦς, καὶ λαὸν ἅγιον. καὶ ζυγὸς τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυνεῖ. δόλος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυθήσεται, καὶ δόλῳ διαφθερεῖ πολλούς, καὶ ἐπὶ ἀπωλείας πολλῶν στήσεται. καὶ ὡς ὡὰ χειρὶ συντριψέω» (στίχ. 23-25).

Καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω περικοπήν ὁ Προφῆτης ἐξακολουθεῖ νὰ περιγράψῃ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον Ἄντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς. Ὁ βασιλεὺς οὗτος θὰ ἐμφανισθῇ ὅταν τὰ βασιλεία τῶν Διαδόχων θὰ εὐρίσκωνται πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν, καὶ ὅταν αἱ ἀνομίαι τοῦ λαοῦ θὰ ἔχωσι πληθυνθῆ καὶ φθάσει εἰς τὸ ἀποκορύφωμά των. Ὁ Ἄντιόχος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Προφήτου ὡς πρόσωπον ἀναιδὲς καὶ ἀναίσχυντον, ἀνελικρινὲς δὲ καὶ διπρόσωπον εἰς τὰς πολιτικὰς συναλλαγὰς του. Ὡς παράδειγμα τῆς κρυψινόας καὶ πανουργίας αὐτοῦ, προσάγεται ἡ διαγωγή τοῦ Ἀπολλωνίου, τὸν ὅποιον ἔστειλεν ὁ Ἄντιόχος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα συλλογῆς φόρων. Ὁ Ἀπολλώνιος, ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς συμπεριφέρθη εἰρηνικῶς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, κατορθώσας νὰ παραπέσῃ αὐτούς, αἰφνιδίως ἐπέπεσεν ἐναντίον τῆς πόλεως, ἣν ἐλαφρυαγῶγησε καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς Ἰσραηλίτας (1 Μακκ. 1,29 ἐξ.). Τὸ ἔργον τοῦ Ἄντιόχου χαρακτηρίζεται ἐν συνεχείᾳ ὡς ἔργον δολιότητος καὶ ἀσεβείας. Οἰστρηλατούμενος ὑπὸ ἀλαζονικῆς ἐπάρσεως καὶ τύφου θὰ ἀναλάβῃ

πόλεμον ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἑβραίων, πολλοὺς ἐκ τῶν ὁποίων θὰ διαφθείρη καὶ θὰ ἀπολέσῃ. Κατὰ τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον ὁ Ἀντίοχος θὰ ὑψωθῆ ἐναντίον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀρχηγῶν, θὰ συντριβῆ ὁμοῦ κατὰ τρόπον θαυμαστόν, ἦτοι ἄνευ χειρὸς ἀνθρωπίνης²¹.

3) Κεφ. 9,1-27: Ἡ προφητεία περὶ τῶν ἐβδομήκοντα ἐβδομάδων.

Εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια (7ον καὶ 8ον) ὁ Προφήτης προεῖπε γεγονότα θλιβερά ἐκ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραήλ. Καίτοι τὰ γεγονότα ταῦτα ἀνάγονται σαφῶς εἰς τὴν μακκαβαϊκὴν ἐποχὴν, ἐν τούτοις ὁ Προφήτης δὲν παρέσχε σαφῆ χρονολόγησιν αὐτῶν. Τὸ κενὸν τοῦτο προσπαθεῖ νὰ ἀναπληρῶσῃ ἐνταῦθα. Ἡ παρούσα προφητεία δύναται νὰ διαιρεθῆ εἰς δύο μέρη· α) εἰς τὸ γενικὸν πλαίσιον (στ. 1-23) καὶ β) εἰς τὸ κύριον μέρος αὐτῆς (στ. 24-27). Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὁ Προφήτης, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Ἱερεμίου (25,11) καθοριζούσης εἰς 70 ἔτη τὸν χρόνον συμπληρώσεως τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ (βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας), ἐν θερμότητι προσευχῆ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεόν, ζητῶν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ α) κάμνει θερμὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ λαοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ πέντε συνωνύμων ῥημάτων ἐκφράζει τὸ μέγεθος τῆς ἀποστασίας τοῦ λαοῦ «ἠμάρτομεν, ἠδικήσαμεν, ἠνομήσαμεν καὶ ἀπέστημεν καὶ ἐξεκλίναμεν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου» (στ. 5). β) Ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐν πᾶσι δίκαιος, ἐνῶ αἰσχύνῃ μόνον ἀρμόζει εἰς τὴν παράνομον συμπεριφορὰν ὀλοκλήρου τοῦ Ἰσραήλ, ἐφ' οὗ ἐπῆλθεν ἡ κατάρρα καὶ ὁ ὄρκος ὁ γεγραμμένος ἐν νόμῳ Μωυσέως δούλου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἠμάρτωσαν αὐτῶ (στ. 7-11). γ) Προσφεύγει εἰς τοὺς οἰκτιρμούς καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ δ) δέεται τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐλευθερώσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς δεινῆς καταστάσεως, εἰς ἣν κατηνέχθη λόγῳ τῶν ἀμαρτιῶν του. Ἐνῶ ὁ Δαυὶδ εἰσέτι προσηύχεται, ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περὶ τὴν ὥραν τῆς ἐσπερινῆς θυσίας καὶ εἶπεν εἰς τὸν Προφήτην, ὅτι ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἀνὴρ λίαν ἀγαπητὸς (εἰς τὸν Θεόν), θὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ ἀρχικὸν αἶτημα τῆς προσευχῆς του, δηλαδὴ θὰ τοῦ φανερώσῃ τὴν ἔννοιαν τῶν 70 ἐτῶν τῆς προφητείας τοῦ Ἱερεμίου. Ἀπὸ τοῦ στίχου 24 ἄρχεται καὶ τὸ δεύτερον καὶ κύριον μέρος τῆς προφητείας, ἣτις ἔχει ὡς ἐξῆς·

«Ἐβδομήκοντα ἐβδομάδες συνετήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, τοῦ συντελεσθῆναι ἀμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγίσαι ἀμαρτίας, καὶ ἀπαλεῖψαι τὰς ἀδικίας καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι ἀδικίας, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφήτην, καὶ τοῦ χρίσαι ἄγιον ἁγίων. καὶ γνώσῃ καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ

21. 2 Μακκ. 9,5: «Ὁ δὲ παντεπόπτης κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ ἐπάταξεν αὐτὸν ἀνιάτῳ καὶ ἀοράτῳ πληγῆ.» Βλ. Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 113,121.

ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδες ἑπτὰ, καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. καὶ ἐπιστρέψει, καὶ οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα καὶ τεῖχος, καὶ ἐκκενωθήσονται οἱ καιροί. καὶ μετὰ τὰς ἑβδομάδας τὰς ἐξηκονταδύο, ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ἄγιον διαφθερεῖ σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ, ἐκκοπήσονται ἐν κατακλυσμῷ, καὶ ἕως τέλους πολέμου συντετημημένου τάξει ἀφανισμοῖς. καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομάς μία. καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ἀρθήσεται μου θυσία καὶ σπονδή, καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέλυγμα τῶν ἐρημώσεων, καὶ ἕως τῆς συντελείας καιροῦ συντέλεια δοθήσεται εἰς τὴν ἐρήμωσιν» (στ. 24-27).

Ὁ Γαβριὴλ ἀποκαλύπτει εἰς τὸν Δανιήλ, ὅτι τὰ 70 ἔτη τῆς Ἱερειείου προφητείας δὲν εἶναι ἔτη ἀπλᾶ, ἀλλ' ἑβδομάδες ἐτῶν, ἤτοι συνολικῶς 490 ἔτη. Ταῦτα καθώρισεν ὁ Θεὸς διὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο θὰ ἐπισυμβῶσι τὰ ἐξῆς: α) Θὰ λάβῃ τέλος ἡ ἁμαρτία τοῦ λαοῦ, ὅστις θὰ ἐξίλωθῃ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν πολλῶν του παθημάτων· β) Μετὰ τὸν ἐξίλασμον τῆς ἀνομίας θὰ ἐγκαθιδρυθῇ μία αἰώνιος δικαιοσύνη, ἰδέα εἰλημμένη ἐκ τῆς μεσσιακῆς-ἐσχατολογικῆς ἐποχῆς. Ἐν προκειμένῳ ὁ Προφήτης συνορᾷ τὰς περιόδους τῶν γεγονότων, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ συνήθειαν χαρακτηριστικὴν καὶ ἄλλων Προφητῶν²². γ) Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην θὰ λάβῃ τέλος πᾶσα προφητεία καὶ ὄρασις καὶ δ) θὰ γίνῃ ἡ χρίσις τοῦ «Ἀγίου τῶν Ἀγίων». Ὑπὸ «Ἄγιον τῶν Ἀγίων» πρέπει νὰ νοήσωμεν τὸ θυσιαστήριον τῶν δλοκαυτωμάτων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ, ὑπὸ χρίσιν δὲ πιθανώτατα τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου ἐγκαινιασμὸν τοῦ θυσιαστηρίου τῶν δλοκαυτωμάτων (164 π.Χ.), τὸ ὅποιον ἐμιάνη ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ Προφήτης συνορᾷ τὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων, τὸν Ναὸν τοῦτον ἢ τὸ θυσιαστήριον δέον νὰ ἐκλάβωμεν ὡς τύπον τοῦ νέου ναοῦ τῆς μεσσιακῆς-ἐσχατολογικῆς ἐποχῆς²³.

Περαιτέρω ὁ Γαβριὴλ φανερώνει εἰς τὸν Δανιήλ, ὅτι ἡ περίοδος τῶν 70 ἑβδομάδων ἐτῶν (490 ἔτη) πρέπει νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τρία μέρη, συγκεκριμένως 7+62+1 (ἔτη 49+434+7). Αἱ ἑπτὰ πρῶται ἑβδομάδες (49 ἔτη) λήγουν μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας. Αἱ ἐπόμεναι ἐξήκοντα δύο (ἔτη 434) θὰ εἶναι περίοδος ἀνοικοδομήσεως προφανῶς τῆς Ἱερουσαλήμ («οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα καὶ τεῖχος»). Ἡ τελευταία, τέλος, ἑβδομάς θὰ εἶναι περίοδος δεινῆς δοκιμασίας διὰ τὸν Ἰσραὴλ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην θὰ ἐπισυμβῶσι θλιβερά γεγονότα. Θὰ εὕρῃ ἄδικον θάνατον εἰς

22. Β. Βέλλα, μν. ἐργ., σελ. 136.

23. Β. Βέλλα, μν. ἐργ., σελ. 137.

κεχρισμένος τοῦ Θεοῦ, προφανῶς ὁ Ἀρχιερεὺς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ Ὀνίας ὁ Γ', ὅστις τῷ 175 π.Χ. ἐξέθρονίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος, τῷ δὲ 170, συναينوῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ Ἀντιόχου, εὔρε δόλιον θάνατον παρὰ τοῦ Μενελάου. Ὁ ἄδικος θάνατος τοῦ Ὀνίου ἐνεποίησεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν καὶ προὐκάλεσε δυσφορίαν οὐ μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐθνικούς²⁴. Περαιτέρω ἡ περίοδος αὕτη θὰ εἶναι περίοδος πολέμων καὶ καταστροφῶν. Ἡ ἀγία πόλις (Ἱερουσαλήμ) καὶ τὸ Ἅγιον θὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ δυσσεβοῦς λαοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ὅστις οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἢ ὁ Ἀντίοχος Δ' Ἐπιφανής. Ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ὁ δυσσεβὴς οὗτος τύραννος θὰ κάμνη διαθήκη μετὰ πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑβραίων, προφανῶς ἐκ τῆς μερίδος τῆς ἀριστοκρατίας. Οὗτοι θὰ προδώσῃ τὰ πάτρια καὶ τὴν θρησκείαν των, συντασσόμενοι μετὰ τὸ μέρος τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος, εἰς ὃ θὰ ὀφείλεται καὶ ἡ μερικὴ ἐπιτυχία αὐτοῦ²⁵. Κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμισυ τῆς ἐβδομάδος, ἤτοι κατὰ τὰ τελευταῖα 3½ ἔτη, ὁ Ἀντίοχος θὰ διώξῃ ἀπηνῶς τὴν λατρείαν τῶν Ἑβραίων, τῆς ὁποίας θὰ καταργήσῃ τὴν θυσίαν καὶ τὰς σπονδάς²⁶. Τὴν ἀνίερὸν ταύτην δρᾶσιν τοῦ τυράννου προεῖπεν ὁ Προφήτης καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἰσχυροῦ κέρατος τῆς δράσεως τῶν δύο βασιλείων (8,11). Παραλλήλως ὁ δυσσεβὴς ἡγεμὼν θὰ βεβηλώσῃ καὶ τὸ ἱερόν, διὰ τῆς τοποθετήσεως ἐπ' αὐτοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀλυμπίου Διός²⁷. Ἡ βεβήλωσις αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς «βδέλυγμα τῶν ἐρημώσεων» ἢ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» (1 Μακκ. 1,54). Τὴν φράσιν ταύτην τοῦ Δανιὴλ θὰ χρησιμοποίησιν καὶ ὁ Σωτὴρ²⁸, ἀναφερόμενος εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὅπως δὲ ἡ φοβερὰ αὕτη κατάστασις τῆς ἐρημώσεως θὰ λάβῃ τέλος κατὰ τὸ πέρας τῆς τελευταίας ἐβδομάδος, καὶ δὴ καὶ ὅταν ἐπιστῇ ὁ πρὸς τοῦτο καθωρισμένος καιρὸς. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ καταστρέψῃ τὸν ἐρημοῦντα τὴν χώραν καὶ βεβηλοῦντα τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὄσια τοῦ Ἰσραὴλ.

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐτονίσσαμεν, ἡ προφητεία τοῦ Δανιὴλ περὶ τῶν 70 ἐβδομάδων ἐνέχει μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὸ προκείμενον θέμα ἡμῶν. Ἐν τῇ προφητείᾳ ταύτῃ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας ὁράσεις του, ὁ Προφήτης ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ γεγονότα ἱστορικά, ἅτινα ὅμως προτυποῦσιν ἄλλα γεγονότα τῆς μεσσιανικῆς καὶ ἐσχατολογικῆς ἐποχῆς.²⁹ Τὰ ἐν τῇ προφητείᾳ ἱστορούμενα πρέπει

24. 2 Μακκ. 4,34 ἐξ.

25. 1 Μακκ. 1,11 ἐξ.

26. 1 Μακκ. 1,41 ἐξ.

27. 2 Μακκ. 6,2. Τὴν βεβήλωσιν τοῦ ἱεροῦ περιγράφει διὰ τῶν ἐξῆς μελανῶν χρωμάτων τὸ 2 Μακκαβαίων: «Τὸ μὲν γὰρ ἱερόν ἀσωτίας καὶ κώμων ἐπεπλήρωτο ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ῥαθυμούντων μετ' ἑταιρῶν, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς περιβάλοις γυναιξὶ πλησιαζόντων, ἔτι δὲ τὰ μὴ καθήκοντα ἔνδον φερόντων. τὸ δὲ θυσιαστήριον τοῖς ἀποδισταλμένοις ἀπὸ τῶν νόμων ἀθεμίτοις ἐπεπλήρωτο» (στ. 4,5).

28. Ματθ. 24,15. Μάρκ. 13,14.

29. Β. Βέλλα, μν. ἔργ. σελ. 130.

νά μελετηθῶσιν ὑπὸ τρεῖς διαφόρους προοπτικές, τὴν μακκαβαϊκὴν, τὴν μεσσιανικὴν καὶ τὴν ἔσχατολογικὴν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑβραίων ἐκ τῆς ἐν Βαβυλωνίαι ἀιχμαλωσίας, θὰ ἐπακολουθήσῃ μία νέα περίοδος ἀποκαταστάσεως τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς καταστραφείσης Ἱερουσαλήμ. Περὶ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ὁ Θεὸς θὰ ἐπιτρέψῃ φοβερὸν διωγμὸν ἐναντίον τοῦ λαοῦ καὶ τῆς θρησκείας του, ὁ ὁποῖος διωγμὸς θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐπὶ γῆς ἐγκαθίδρυσιν τῆς πνευματικῆς βασιλείας τοῦ Μεσσοῦ. Αὕτη θὰ διεξάγῃ πάντοτε πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀντιθέων δυνάμεων, αἵτινες οὐδέποτε θὰ παύσουν νὰ προσβάλλουν αὐτὴν κατὰ τὴν μακράαιωνα διαδρομὴν τῆς ἱστορίας της. Ὁ πόλεμος οὗτος θὰ καταστῇ ὀξύτατος περὶ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κόσμου, καὶ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν ὀριστικὸν θρίαμβον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν αἰώνιον πλήρωσιν αὐτῆς ἐν τῇ αἰωνιότητι. Τὸ κακὸν προὐρίσται νὰ συντριβῇ ὀλοσχερῶς. Ὁ τελευταῖος καὶ φοβερότερος ἐκπρόσωπος τούτου, ὁ Ἄντιχριστός, θὰ ἡττηθῇ ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Μεσσοῦ Χριστοῦ ὀλίγον πρὸ τῆς καθολικῆς κρίσεως τοῦ κόσμου.

4) Κεφ. 10-12: Ἡ τελευταία προφητεία τοῦ Δανιήλ. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας μέχρι τοῦ τέλους τῶν καιρῶν.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ παρέχει εἰς τὸν Προφήτην βραχεῖαν ἐπισκόπησιν τῆς ἱστορίας τῆς δυναστείας τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σελευκιδῶν, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν Ἄντιόχον Δ' Ἐπιφανῆ, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Προφήτης κυρίως ἐνδιαφέρεται καὶ τοῦ ὁποῖου περιγράφει λεπτομερῶς τὸ δόλιον καὶ διωκτικὸν καὶ ἀντίθεον ἔργον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄντιόχου θὰ κάμῃ τὴν ἔναρξιν αὐτῆς μιὰ νέα περίλαμπρος καὶ ἔνδοξος ἐποχὴ (λόγω τῆς συνοράσεως τῶν γεγονότων ἢ ἔσχατολογικῆς ἐποχῆς), εἰς τὴν ὁποίαν θὰ λάβουν μέρος ὅσοι θὰ ἀναστῶσιν ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ὅσοι θὰ μαρτυρήσουν διὰ τὴν πίστιν των ἢ ἐν ὑπομονῇ καὶ κακουχίᾳ θὰ παραμείνουν πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των.

Τὸ 10ον κεφάλαιον ἐπέχει θέσιν μακρᾶς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ὅλην προφητείαν, περιγράφον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Γαβριὴλ εἰς τὸν Προφήτην καὶ τὰ αἰσθηματὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἐπὶ τῇ ὁράσει τοῦ ἀγγέλου.

Εἰς τὸ 11ον κεφάλαιον ὁ Γαβριὴλ ἀναφέρεται συντόμως εἰς τὴν περσικὴν ἐποχὴν, ποιεῖται δὲ λόγον περὶ τριῶν βασιλέων αὐτῆς, προφανῶς τῶν τριῶν διαδόχων τοῦ Κύρου, Καμβύσου (529-521), Δαρείου τοῦ Α' (521-485) καὶ τοῦ Ξέρξου (485-465). Μετὰ ταῦτα (στ. 3 καὶ 4) ἀναφέρεται εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον (336-323 π.Χ.), τοῦ ὁποῖου περιγράφει τὴν δύναμιν, τὸ κατακτητικὸν ἔργον, τὸν θάνατον καὶ τὴν διαίρεσιν τοῦ βασιλείου του εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ (τέσσαρα βασιλεία τῶν Διαδόχων). Ἐν συνεχείᾳ (στ. 5-20) περιγράφει τὰς προστριβάς καὶ τὰς συγκρούσεις μεταξὺ τῶν

Πτολεμαίων καὶ τῶν Σελευκιδῶν, διὰ νὰ καταλήξῃ (στ. 21-45) εἰς τὸν Ἀντίοχον Δ' Ἐπιφανῆ (175-164 π.Χ.), τὸν μέγαν διώκτην τῶν Ἑβραίων. Ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τῆς ἐξιστορήσεως τοῦ δυσσεβοῦς τούτου ἡγεμόνος, μὲ τὰς ἐκάστοτε νέας λεπτομερείας περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου του, δεικνύουν ἐν ἱκανῷ μέτρῳ τὸ μέγα ἐνδιαφέρον τοῦ Προφήτου διὰ τὸν ἀνίερν βασιλέα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐμφάνισις ἐμελλε νὰ συγκλονίσῃ ἐκ θεμελίων τὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐπιφανῶς (στ. 21) γίνεται λόγος περὶ τῆς ἰδέας, ἣν εἶχον περὶ τοῦ Ἀντιόχου Δ' Ἐπιφανοῦς οἱ Ἰουδαῖοι. Κατ' αὐτοὺς ὁ Ἀντίοχος δὲν ἦτο «θεὸς ἐπιφανῆς», ὡς ὁ ἴδιος καυχώμενος ἔλεγε περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ πρόσωπον ἀνάξιον καὶ οὐτιδανόν, ὅστις, οὐδὲν δικαίωμα ἔχων ἐπὶ τῆς βασιλείας, ἤλθεν ἀπροσδοκῆτως εἰς Ἀντιόχειαν, καταλαβὼν τὴν ἐξουσίαν διὰ δόλου καὶ πανουργίας³⁰. Ἀκολούθως (στ. 22) μνημονεύεται ἡ ὀλοσχερὴς καταστροφή ἐνὸς ἰσχυροῦ (προφανῶς τοῦ Ἡλιοδώρου, ὅστις, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν Σέλευκον Δ', ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου Δ', διὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὸν θρόνον) καὶ ἡ δολοφονία τοῦ «ἡγουμένου διαθήκης» (Ὀνίου τοῦ Γ'), περιγραφομένης ἐν συνεχείᾳ τῆς δολοπλόκου πολιτικῆς τοῦ βασιλέως, ὅστις συνῆπτεν εὐχερῶς συνθήκας, διὰ νὰ τὰς καταπατήσῃ ἐν συνεχείᾳ ἀδεῶς (στ. 22). Ἐν συνεχείᾳ περιγράφεται ἡ πρώτη (170-169 π.Χ.) καὶ ἡ δευτέρα (168 π.Χ.) ἐστρατεία τοῦ Ἀντιόχου ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου (στ. 25-30), διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἀσεβείας τοῦ τυράννου καὶ τοῦ φοβεροῦ διωγμοῦ, ὃν ἐξάπέλυσεν ἐναντίον τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας (στ. 30-39). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ἐκ τῆς δευτέρας ἐστρατείας κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἀντίοχος θὰ στρέψῃ τὰ πυρὰ του ἐναντίον τῶν Ἑβραίων, τοὺς ὁποίους θὰ προσπαθήσῃ παντοιοτρόπως νὰ ἐξελληνίσῃ. Ἡδὴ εἶχε σχηματισθῆ μία φιλελληνικὴ μερίς παρὰ τῷ λαῷ, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως εἶχε προσέξει ὁ Ἀντίοχος.³¹ Τῇ ἐπικουρίᾳ τούτων αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀντιόχου θὰ προβῶσιν εἰς τὸ ἀνίερν ἔργον των, ἥτοι θὰ βεβηλώσουσιν τὸ ἱερόν, θὰ καταργήσουσιν τὴν καθημερινὴν θυσίαν καὶ θὰ τοποθετήσουσιν εἰδωλὸν βδελυγμίας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ θυσιαστηρίου (στ. 31). Ἡ ἀσέβεια ὅμως καὶ ἡ ἐωσφορικὴ ἔπαρσις τοῦ Ἀντιόχου θὰ σημειώσουσιν τὸ ἀποκορύφωμα αὐτῶν ἐν τῇ αὐτοθεοποιήσει τοῦ βασιλέως. Ταύτην ὁ Προφήτης περιγράφει ὡς ἐξῆς:

«Καὶ ὁ βασιλεὺς ὑψωθήσεται καὶ μεγαλυνθήσεται ἐπὶ πάντα θεόν, καὶ λαλήσει ὑπέρογκα, καὶ κατευθυνεῖ, μέχρις οὗ συντελεσθῆ ἡ ὀργή, εἰς γὰρ συντέλειαν γίνεται. καὶ ἐπὶ πάντας θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν, καὶ ἐπὶ πᾶν θεὸν οὐ συνήσει, ὅτι ἐπὶ πάντας μεγαλυνθήσεται. καὶ θεὸν Μαωζεῖμ

30. Περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἀντιόχου, βλ. F. M. A b e l, Antiochus Epiphane, ἐν *Vivre et Penser*, σειρά Α', 1941, σελ. 231-254.

31. 1 Μακκ. 1,12-26.

ἐπὶ τόπου αὐτοῦ δοξάσει, καὶ θεὸν ὃν οὐκ ἔγνωσαν οἱ πατέρες αὐτοῦ, δοξάσει ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ, καὶ ἐν ἐπιθυμήμασι. καὶ ποιήσει τοῖς ὀχυρώμασι τῶν καταφυγῶν μετὰ θεοῦ ἀλλοτρίου, καὶ πληθυνεῖ δόξαν, καὶ ὑποτάξει αὐτοῖς πολλούς, καὶ γῆν διελεῖ ἐν δώροις» (στ. 36-39).

Εἰς τὸν 36ον στίχον ὁ Προφήτης καθιστᾷ σαφές, ὅτι ἡ ὕβρις τοῦ Ἀντιόχου ὀφείλεται εἰς παραχώρησιν θείαν, θὰ παταχθῆ δὲ εὐθὺς ὡς ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ κατευρασθῆ. Ἡ ἐνταῦθα περιγραφομένη διαγωγή τοῦ βασιλέως ἀντιστοιχεῖ ἄριστα πρὸς ὅ,τι προηγουμένως εἶπεν ὁ Προφήτης περὶ τοῦ μικροῦ κέρατος τοῦ 7ου κεφαλαίου καὶ τοῦ ἄλλου κέρατος τοῦ 8ου κεφαλαίου (βρασις τοῦ κριοῦ καὶ τοῦ τράγου). Ἄρα πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνιέρου προσώπου, Ἀντιόχου Δ' τοῦ Ἐπιφανοῦς. Μετὰ τὴν πρώτην νικηφόρον ἐκστρατείαν του κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἀντίοχος ἰδιοποιήθη τὸν τίτλον «Θεὸς Ἐπιφανής». Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 169 μέχρι τοῦ 166 π.Χ. παρίσταται ἐπὶ τῶν νομισμάτων μετὰ τῶν ἐμβλημάτων τῆς θεότητος καὶ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἀντίοχος Θεὸς Ἐπιφανής». Ὡς κύριον καὶ μοναδικὸν Θεὸν τοῦ κράτους του ἀνεκήρυξε τὸν Ὀλύμπιον Δία ἢ Jupiter Capitolinus, καταφρονήσας τῶν ἐντοπίων συριακῶν θεοτήτων, τοῦ Ἀλλόλωνος, καὶ τοῦ Tammuz-Ἀδώνιδος, φοινικικῆς θεότητος ἰδιαιτέρως προσφιλοῦς εἰς τὰς γυναῖκας. Ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων του ὁ Ἀντίοχος εἰσήγαγε νέον Θεόν, τὸν «Θεὸν τῶν ὀχυρῶν» (θεὸν Μαωζεῖμ) ἤτοι τὸν Ὀλύμπιον Δία, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποῦο ἀνήγειρε ναὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσε πλοῦσια δῶρα. Ὁ Θεὸς οὗτος ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῆς θεοποιήσεως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἀντίοχος ὄφειλε τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησίν του.

Τέλος, εἰς τοὺς τρεῖς πρώτους στίχους τοῦ 12ου κεφαλαίου κατὰ τρόπον λιτὸν καὶ ἀπέριττον διατυποῦνται σημαντικώταται προφητεῖαι, συνοψίζουσαι ἄριστα τὰς ἐσχατολογικὰς προσδοκίας τοῦ Προφήτου. Εἰς τὸν πρῶτον στίχον μνημονεύεται ὁ ἄγγελος Μιχαήλ, ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ὁποῖος θὰ ἐμφανισθῆ εὐθὺς μετὰ τὸν διωγμὸν, ὡς προστάτης ἰσχυρὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι θὰ εἶναι χρόνοι χαλεποὶ καὶ δύσκολοι καὶ καιροὶ θλίψεως μεγάλης, «οἷα οὐ γέγονεν, ἀφ' οὗ γεγένηται ἔθνος ἐν τῇ γῆ». Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ χρόνοι τοῦ Ἀντιόχου ἄφησαν ἀνεξίτηλον τὴν σφραγιδὰ των ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραήλ, ὡς περίοδος ἀφορήτων θλίψεων καὶ κακουχιῶν, οἷα οὐδέποτε ἄλλοτε ἐγένοντο μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶναι ὅμως φανερόν, ὅτι ἐν τῷ προφητικῷ ὅμματι τοῦ Δανιὴλ αἱ θλίψεις αὗται καὶ αἱ κακουχίαι τῶν Ἑβραίων εἶναι ἅπλοϊ τύποι ἄλλων πολὺ φοβερωτέρων θλίψεων καὶ κακουχιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπισυμβῶσιν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου³². Αἱ θλίψεις αὗται θὰ εἶναι πρωτοφανεῖς καὶ ἄνευ προηγουμένου εἰς τὴν μακραίω-

32. Ματθ. 24,21. Μάρκ. 13,19.

να ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας. Λεληθότως ἐν τῇ προφητεία ἡ περίοδος τοῦ Ἀντιόχου μεταπίπτει εἰς τὴν περίοδον τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὅπως δὲ ἐκ τῆς φοβεραῆς θλίψεως τοῦ ἐπὶ Ἀντιόχου διωγμοῦ ἐσώθησαν ὅσοι ἐν ὑπομονῇ πολλῇ ἀντέστησαν κατὰ τοῦ ἀνιέρου ἔργου τοῦ βασιλέως καὶ παρέμειναν πιστοὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὴν πατρῶαν πίστιν των, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐκ τῆς δεινῆς ἀνάγκης καὶ θλίψεως καὶ τοῦ μιαροῦ ἔργου τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ σωθῶσιν ὅσοι θὰ παραμείνωσι πιστοὶ εἰς τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ τὸν Σωτῆρα Χριστόν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα θὰ εἶναι γεγραμμένα ἐν τῇ βίβλῳ³³ τῶν οὐρανῶν. Εἰς τὸν δεῦτερον καὶ σπουδαιότατον στίχον ἐξαιρεται ἡ σημαντικωτάτη ἀλήθεια περὶ τῆς πραγματικῆς καὶ καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἡ προοπτικὴ τοῦ Προφήτου εἶναι σαφῶς ἐσχατολογικὴ. Παραλλήλως πρὸς τὴν σαφῆ διδασκαλίαν περὶ τῆς πραγματικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, γίνεται καὶ ἀμυδρὸς ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως. Τοὺς ἀναστησομένους ὁ Προφήτης διαιρεῖ εἰς δύο τάξεις, τοὺς εὐσεβεῖς καὶ δικαίους τῆς μακκαβαϊκῆς ἐποχῆς, οἵτινες προτυποῦσι τοὺς εὐσεβεῖς τῆς ἐσχατολογικῆς περιόδου, οἵτινες θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ θὰ λάμπουν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος (στ. 3), καὶ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀποστάτας ἀμφοτέρων τῶν περιόδων, οἵτινες θὰ κριθῶσιν εἰς ὄνειδισμόν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. Ἐξ ὧν ἤδη εἶπομεν, καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Δανιὴλ μελετᾷ τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς αἰσιοδόξου ἐσχατολογίας, οἷαν ἐδίδαξεν ἡ ἐν Χριστῷ θεία ἀποκάλυψις. Τὴν αἰσιοδόξιαν ταύτην δὲν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν μέσα εἰς τὰ πλαίσια αὐτῆς ταύτης τῆς ἱστορίας. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν ἡ ἐνόρασις τῶν γεγονότων εἶναι σαφῶς ἀπαισιόδοξος. Προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸ πέρασ τῶν καιρῶν ἡ ἱστορία τῆς χάριτος δὲν θὰ προβαίνει αὐξοῦσα εἰς δύναμιν καὶ ἰσχύν, μειουμένης ἀντιστοίχως τῆς δυνάμεως τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ ἀντιθέου πνεύματος, ἀλλὰ τὸναντίον τὸ κράτος τοῦ κακοῦ θὰ σημειώσῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀντιχρίστου τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (τὴν Ἐκκλησίαν), ἥτις θὰ διέλθῃ τότε τὴν ἰσχυροτέραν κρίσιν αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ αἰσιοδόξος τόνος τῆς προφητείας πίπτει μᾶλλον ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὴν τελευταίαν λέξιν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐξελίξεων θὰ ἔχῃ πάντοτε ὁ Θεός, ὅστις παρίσταται ὡς ὁ ἀπόλυτος κυρίαρχος τῆς ἱστορίας καὶ ὁ παντοδύναμος ἐκδικητὴς τῶν ἀγώνων τῆς βασιλείας του. Ὁ Προφήτης θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν ὡς τὸ πεδίον ἐκεῖνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀείποτε θὰ διεξάγῃται ἡ δραματικὴ πάλη τοῦ καλοῦ ἐναντίον τοῦ κακοῦ, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τῶν σκοτεινῶν καὶ ἀντιθέων δυνάμεων τῆς γῆς. Ἡ πάλη αὕτη θὰ καταλήγῃ πάντοτε εἰς νίκην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς συντριβὴν τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους. Ὑπὲρ τὴν ἱστορίαν ἵσταται ὁ Θεός, τοῦ ὁποίου ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς παρακολουθεῖ τὴν πορείαν

33. Περὶ τῆς βίβλου τοῦ Θεοῦ βλ. Ἐξόδου 32,32. Ἦσ. 4,3. Ἀποκ. 3,5.

τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἅτινα κατευθύνει πάντοτε πρὸς πλήρωσιν τῶν περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ αἰδίων σκοπῶν του. Ἡ συντριβὴ τοῦ κακοῦ εἴτε ἱστορικῶς εἴτε ἐσχατολογικῶς εἶναι ἀναπόφευκτος. Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ μήνυμα τοῦτο τοῦ Προφήτου εἶναι μήνυμα ἐξόχως παρήγορον ἰδίως εἰς στιγμὰς ἱστορικῆς ἀνάγκης καὶ θλίψεως μάλιστα διὰ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ δικαίους, οἵτινες προώρισται νὰ δέχωνται τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν δυνάμεων τῆς ἁμαρτίας. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀνάλογος ἐπίδρασις τῆς Δαυνηλείου προφητείας ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου γενικῶς, καταστάσα τοσοῦτον προσφιλὴς ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

β) Π α ρ ἄ τ ῶ Ἰ ε ζ ε κ ι ἡ λ.

Ἄσθενεστέραν προτύπωσιν τοῦ Ἀντιχρίστου παρέχει εἰς ἡμᾶς καὶ ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἄρχοντος τῆς Τύρου, τοῦ ὁποίου προλέγει τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν.

« Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων. καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρώπου εἶπὸν τῷ ἄρχοντι Τύρου. τάδε λέγει κύριος. ἀνθ' οὗ ὑψώθη σου ἡ καρδιά, καὶ εἶπας, θεὸς εἰμι ἐγώ, κατοικίαν Θεοῦ κατέσκησα ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ Θεός, καὶ ἔδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ... ἐν τῇ πολλῇ ἐπιστήμῃ σου καὶ ἐμπορίᾳ σου ἐπλήθυνας δυνάμιν σου, ὑψώθη ἡ καρδιά σου ἐν τῇ δυνάμει σου. διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἐπειδὴ δέδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ, ἀντὶ τούτου ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ σὲ ἄλλοτρίους λοιμοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ ἐκκενώσουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ σὲ καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς ἐπιστήμης σου, καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν, καὶ καταβιβάσουσί σε, καὶ ἀποθανῆ ἑθνάτω τραυματιῶν ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. μὴ λέγων ἐρεῖς, Θεός εἰμι ἐγώ ἐνώπιον τῶν ἀναιρούντων σε; σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ θεός. ἐν πλήθει ἀπεριτμήτων ἀπολῆ ἐν χερσὶν ἄλλοτρίων, ὅτι ἐγὼ ἐλάλησα, λέγει κύριος» (κεφ. 28, 1-10).

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἄρχοντος τῆς Τύρου διασώζεται ἐν ἓκ τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ ὑβριστικὴ ἐπαρσις κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀποκορυφουμένη ἐν τῇ αὐτοθεοποίησιν τοῦ ἄρχοντος. Ταύτην ἐξέθρεψαν παρ' αὐτῷ αἱ πολλαὶ του ἐπιτυχίαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς φυσικῆς ζωῆς, αἱ γνώσεις του καὶ ὁ πολὺς ἐκ τῆς ἐμπορίας πλοῦτός του. Ὁ δίκαιος ὁμως Θεὸς ἀπήντησε πάραυτα εἰς τὴν ἐωσφορικὴν ἀλαζονείαν τοῦ ἄρχοντος, παραδώσας τοῦτον εἰς τὴν ῥομφαίαν σκληρῶν καὶ ἀπεριτμήτων ἐχθρῶν,

δι' οὗ ἀπεδείχθη τρανῶς ἡ ματαιοδοξία αὐτοῦ, ὄντος ἀπλοῦ καὶ ἀδυνάτου ἀνθρώπου.

γ) Π α ρ ἁ τ ῶ Ἡ σ α ῖ α.

Παραπλήσια, τέλος, λέγει καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, ὅστις ἐν τῇ ἀλαζονικῇ ἐπάρσει του διανοήθη νὰ γίνῃ ὅμοιος πρὸς τὸν ὕψιστον Θεόν. Ἀντὶ τούτου ὁμοῦς εὗρε θάνατον τραγικόν, ὅστις διέλυσε τὸ ὄνειρον τῆς ἰσοθείας του, καὶ κατέδειξε γυμνὴν καὶ ἐλεεινὴν τὴν ἀθλιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τοῦ μὲν σώματός του γενομένου βορᾶς τῆς σήψεως καὶ τοῦ σκώληκος, τῆς δὲ ψυχῆς του καταβάσεως ἀδόξου ἐν τῷ Ἄδῃ, ἐνθα ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν ψυχῶν τῶν ἄλλων συναρχόντων τοῦ βασιλέως, ἐκπλαγέντων διὰ τὸ οἰκτρὸν κατάντημα αὐτοῦ.

«Ὁ ἄδης κάτωθεν ἐπικράνη συναντήσας σοι. συναγέρθησάν σοι πάντες οἱ γίγαντες οἱ ἄρξαντες τῆς γῆς, οἱ ἐγείραντες ἐκ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντας βασιλεῖς ἐθνῶν. πάντες ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσί σοι. καὶ σὺ ἐάλως, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς. ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης. κατέβη εἰς ἄδου ἢ δόξα σου, ἡ πολλὴ εὐφροσύνη σου. ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κατάλυμά σου σκώληξ. πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωτὶ ἀνατέλλων; συνετρίβη εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη. σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς Βορρᾶν, ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. νῦν δὲ εἰς ἄδην καταβήση, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς» (Κεφ. 14, 9-15).

(Συνεχίζεται)